

**JAVNA
AGENCIJA ZA
KNJIGO RS**

**Javna agencija
za knjigo RS**

Metelkova 2b
1000 Ljubljana
T: 01 369 58 20
F: 01 369 58 30
E: gp.jakrs@jakrs.si
W: www.jakrs.si

Številka: 007-1/2022/6

Datum: 28. 4. 2022

Strategija Javne agencije za knjigo Republike Slovenije – sklep direktorja

Na podlagi 22. člena Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 77/07 – uradno prečiščeno besedilo, 56/08, 4/10, 20/11, 111/13, 68/16, 61/17, 21/18 – ZNORG in 3/22 – ZDeb) sprejemam Strategijo Javne agencije za knjigo RS 2022-2026.

K dokumentu je pozitivno mnenje podalo Ministrstvo za kulturo (dokument št. 613-2/2022-3340-22 z dne 11. 4. 2022).

Svet JAK je k dokumentu podal soglasje na 30. redni seji 28. 4. 2022.

dr. Dimitrij Rupel, direktor

STRATEGIJA JAVNE AGENCIJE ZA KNJIGO REPUBLIKE SLOVENIJE 2022-2026

Na podlagi prispevkov sodelavcev in pripomb Ministrstva za kulturo
pripravil dr. Dimitrij Rupel, direktor JAK¹

Ljubljana, 7. april 2022

¹ Pri pripravi Strategije JAK so sodelovali ddr. Igor Grdina, prof. Miha Kovač, Andrej Lokar, Miha Marinč, prof. Dimitrij Rupel, Katja Stergar, mag. Katja Urbanija, Orlando Uršič, Vlasta Vičič.

Vsebina

1. Uvod k strategiji JAK

2. Področja dela JAK in pravne podlage

3. Zgodovinski in aktualni izzivi produkcije in recepcije knjig

4. Temeljna načela in usmeritve

5. Založništvo

6. Uveljavljanje knjiž(ev)ne ustvarjalnosti v mednarodnem prostoru

6.1. Frankfurtški knjižni sejem 2023

6.2. Bolonjski knjižni sejem 2024

7. Digitalizacija

7.1 Produkcija

7.2 Distribucija

7.3 Prenos knjige v druge medije

7.4 Publicistika, znanost

7.5 Povezave z gospodarskim, vzgojno-izobraževalnim sistemom

8. Bralne navade

8.1. Ocene, spodbude

8.2. Raziskovanje bralnih navad v Sloveniji in v svetu

8.3. Vpliv pandemije na bralne navade in kupovanje knjig

9. Knjižarne

10. Knjižnično nadomestilo

11. Pomanjkljivosti v preteklosti in izzivi v prihodnosti

1. Uvod k Strategiji Javne agencije za knjigo

Pričujoči tekst/dokument vsebuje ocene o izkušnjah Javne agencije za knjigo (JAK) v preteklih letih (2020, 2021) in načrte za njeno delovanje v prihodnjih letih (2022-2026).

Temeljno vodilo delovanja Javne agencije za knjigo je ustavno zagotovljena "svoboda izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja". Agencija je bila ustanovljena, da bi razbremenila državo morebitnih očitkov o poseganju v produkcijo, promocijo in uporabo knjig. Moderna država se izogiba neposrednemu poseganju v umetnost, literarna dela in publicistiko, v medije (kajti tudi knjige in revije so mediji), založništvo, v organiziranje knjižnic in knjigarn, knjižnih sejmov in drugih prireditev v zvezi s knjigami. Država skrbi in odgovarja za nemoteno odvijanje procesov v zvezi s knjigo, ne za njihovo vsebino. Med državo in avtorji mora obstajati primerna razdalja. Tako država kot Ministrstvo za kulturo skrbita za materialne pogoje knjižne produkcije, za racionalno razporejanje sredstev, za primerno nagrajevanje in spodbude v sferi knjige, vendar svoje skrbi ne pogojujeta z ničimer razen s kvaliteto. Za to skrbijo nekatere strokovne komisije in žirije JAK, ki so sestavljene iz najvidnejših strokovnjakov.

Javna agencija za knjigo je ob začetku svojega delovanja leta 2009 v izvajanje prevzela pomemben del ukrepov, ki jih je prej izvajalo ministrstvo, pristojno za kulturo, v kasnejših letih pa jih je, skladno s kadrovskim in finančnim potencialom, razvijala in nadgrajevala. V Makedoniji in na Hrvaškem recimo, kjer razmišljajo in delujejo v smeri ustanovitve podobnega telesa na državni ravni, velja JAK za zgled racionalne rešitve upravljanja področja knjige, ne le glede sestave in delovanja, tudi glede fleksibilnosti, ki jo taka institucija lahko pokaže glede na spremembe in izzive trga knjige, ki smo jim priča. Mnogo tujih ustanov, ki so podobne Javni agenciji za knjigo, skrbi predvsem za mednarodno pozicioniranje svoje nacionalne literature in za spodbude na tem področju (finančne podpore za prevode ipd.). V državah, kjer take institucije nimajo, se predvsem v tem segmentu kaže velik zaostanek, ki ga tudi v Sloveniji premagujemo šele v zadnjem desetletju, v strateškem obdobju do leta 2006 pa ga moramo premagati.

Pri svojem delovanju se JAK še vedno sooča z omejitvami in tveganji, povezanimi s skromno kadrovsko zasedbo in s komaj zadostnim obsegom proračunskih sredstev za področje knjige. V letu 2021 so se občutno povišala, povišanje pa se ohranja tudi v letu 2022. Denar v pomembni meri vpliva na učinkovitost kulturnopolitičnih ukrepov. Naloge in obveznosti zaposlenih na JAK se povečujejo. Od leta 2017 JAK v celoti izvaja tudi knjižnično nadomestilo (neposredna izplačila in podeljevanje štipendij na petih področjih), ki je ogromno administrativno breme. Po daljšem času je Ministrstvo za kulturo pripravilo nov Pravilnik o knjižničnem nadomestilu.^[1] Sredstva, ki so na voljo v okviru instrumenta knjižnično nadomestilo se povečujejo, še zmeraj pa je nekaj težav pri šolskih knjižnicah, prav tako še ni popolnoma omogočen sistem nadomestil ustvarjalcem za uporabo avtorskih gradiv v šolah.

Prvega januarja 2020 je stopila v veljavo znižana, enotna 5-odstotna stopnja DDV za tiskane in e-knjige, za kar si je JAK vseskozi prizadevala.

Iz naslova javne službe ima JAK kritih 6 zaposlitev (ena za določen čas), eno zaposlitev (administrator) JAK krije iz lastnih sredstev. Tudi zaradi tega je naslednje razvojno obdobje pomembno, saj mora JAK okrepiti vse svoje funkcije, da bi se lahko uspešno odzivala na izzive, s katerimi se sooča slovensko založništvo, ustvarjalci na področju knjige ter družba v odnosu do knjige. Za nemoteno in čim uspešnejše izvajanje ustanovnih nalog JAK je potrebno zagotoviti ustrezno kadrovsko organizirano, strokovno in pri svojih odločitvah avtonomno institucijo, ki se je sposobna odzivati na spremenjene okoliščine in dinamično spremljati in usmerjati razvoj področja. To še posebej velja glede na velike in zahtevne nastope na mednarodnih prireditvah leta 2023 in 2024, ko bo Slovenija predstavljala svoje knjige in kulturo

V zadnjem desetletju je področje knjige oz. področje založništva doživelo hude pretrse, saj se je po obsegu v zadnjih desetih letih skrčilo skoraj za polovico. Leta 2008 so tako znašali prihodki slovenskega založništva 117,7 milijonov evrov, trenutno znašajo le še slabo polovico te vsote. Število izdanih knjig je v istem obdobju upadlo; leta 2009 smo dosegli številko 6.953 naslovov, leta 2020 še 5.311 (vir: NUK). Pri tem je JAK leta 2009 sofinancirala izdajo 398 knjig, leta 2021 pa (preko vseh razpisov) 295 knjig. Število novih naslovov je še vedno veliko in bo nemara še naraščalo, ob tem pa se manjša število kupcev in bralcev knjig. To bo v prihodnjih letih temeljna skrb JAK!

Leta 2022 je postalo jasno, da se vloga države in politik, ki vplivajo na slovensko knjižno krajino, spreminja; in je potrebno državno podporo nameniti celotnemu področju knjige, ne le posamičnim segmentom, dejavnostim, skupinam stroškov ali projektom. Pomembna je posodobljena definicija knjige v javnem interesu, v izogib dikcijam, ki bi slovensko knjigo in založništvo predstavljale kot »zgolj« ekonomsko kategorijo, kot dejavnost na trgu.

Knjiga je del praktično vseh sfer življenja in družbenosti, zato je javni interes na področju knjige zelo širok. Na področju založništva knjig in revij se definira kot strokovnost založniške produkcije, upoštevanje založniških standardov, visoka dostopnost (cenovno in geografsko) in zagotavljanje raznolikosti oziroma pluralnosti. Knjiga dviguje raven javnega diskurza, branje je osnova za vse vrste pismenosti v današnjem svetu (od funkcionalne do digitalne), številne prednosti branja in posedovanja knjig so dokazane v nacionalnih in mednarodnih raziskavah. Slovenski knjižni trg je po ekonomskih kriterijih majhen, zato zahteva posebno skrb države do dela založniške produkcije in ustvarjanja, ki je v javnem interesu in zagotavlja obstoj in razvoj tistega dela leposlovja in humanistike, ki se znotraj omejenega obsega bralstva ne more uresničevati. Zato naj posebej spodbuja tisti segment založništva, ki je tržno manj zanimiv, vendar je iz literarno-kakovostnega, kulturnega in družbeno-razvojnega vidika strateško pomemben za Republiko Slovenijo. Nezanemarljiva pri tem je skrb za slovenski jezik in v tem oziru ohranjanje konkurenčnosti knjižnih vsebin v slovenščini napram vsebinam v tujih jezikih, na kar nas opozarja zadnja nacionalna raziskava *Knjiga in bralci VI*, ki jo je naročila JAK (izvedba junij-oktober 2019) in je ena od ključnih podlag za pripravo strategije. Različne oblike državnih pomoči založilstvu so kot korekcije nepopolnega

slovenskega založniškega trga usmerjene v vse člene verige knjige, od avtorjev, založnikov, knjigarn do knjižnic in bralcev. Temeljno izhodišče za opredelitev javne službe, ki jo opravlja JAK, je zgoraj naveden javni interes na nacionalni ravni. Namen javne službe na podlagi izražene javnega interesa je oblikovanje celostnih ukrepov za razvoj in spodbujanje delovanja tistih delov verige knjige, kjer se izraža javni interes, izboljšanje dostopnosti izvirnega in prevodnega leposlovja in humanistike s podpiranjem knjižnih in revijalnih izdaj, s spodbujanjem mednarodnih dejavnosti ter z neposredno podporo ustvarjalcem (mobilnost, podpora literarni kritiki, knjižnično nadomestilo). Hkrati je področje bralne kulture (in predhodno bralne pismenosti) ter kulture kupovanja knjig izrazito razvojno področje, ki vpliva na vse segmente družbe, zlasti na kakovost življenja posameznika, njegovo ustvarjalnost, na razvoj šolstva in znanosti ter na gospodarski razvoj. Družbe z visoko razvitimi bralci so se primerjalno pokazale kot družbe z večjim gospodarskim potencialom zaradi višje stopnje inovativnosti, podjetnosti in družbene angažiranosti prebivalcev.

JAK je za strateško obdobje 2020-2026 določila prednostne cilje, ki vključujejo vsa področja pristojnosti agencije in zakonsko določenih nalog izvajanja. Skozi cilje izpostavljena področja so prepoznana kot trenutni izziv v dialogu s stroko in panogo na področju knjige in so predstavljena in naslovljena v več sklopih.

Ustanovitelju in financerjem bo dokument omogočil večletno načrtovanje financiranja, spremljanja delovanja in drugih ukrepov ter višjo stopnjo usklajenosti državnih politik, ki vplivajo na področje knjige, uporabnikom storitev bo omogočil lažje načrtovanje in usmerjanje svoje dejavnosti, zaposleni na JAK pa ga razumemo kot zavezo in okvir delovanja v naslednjem razvojnem obdobju. JAK svoje delo utemeljuje na dobrem poznavanju slovenske knjižne krajine, informacije pa pridobiva tudi na podlagi strokovnega znanja članov Sveta in strokovnih komisij ter iz redne komunikacije in posvetovanja z deležniki. Še naprej bo zbirala najnovejše informacije iz domačega in mednarodnega okolja ter pripravljala in omogočala statistike in relevantne študije s področja knjige. To ne bo le izboljšalo dela agencije, temveč bo tudi dejavno izpostavilo izhodišča za razpravo o problemih in izzivih, s katerimi se sooča slovenska knjižna ustvarjalnost, v loku od avtorjev do bralcev v sodobnem globaliziranem svetu.

Pri doseganju prednostnih ciljev, ki jih opredeljujemo v strateškem načrtu, nas vodijo naslednja načela: podpora ustvarjalnosti in raznolikosti, spodbujanje profesionalnih standardov stroke, razvijanje občinstev/bralcev/kupcev knjig, prepoznavnost in ugled slovenske literature in višanje njene izvozne vrednosti, fleksibilnost, strokovnost odločevalcev, avtonomija in odgovornost. Osrednja načela delovanja sistema JAK za uporabnike so transparentnost (utemeljene odločitve, odgovornost), stabilnost (sistem podpor, ki uporabnikom omogoča neko mero predvidljivosti in doslednosti), prožnost (agencija se mora prilagajati, samo-vrednotiti in presoјati, kaj deluje ali ne v spreminjajočem se okolju panoge in pogojev za ustvarjalce).

2. Področja dela JAK in pravne podlage

Javna agencija za knjigo Republike Slovenije (JAK RS) je oseba javnega prava, ki jo je ustanovila Republika Slovenija z Zakonom o Javni agenciji za knjigo Republike Slovenije. Zakon določa ustanovitev, delovanje, organizacijo, financiranje in nadzor ter opredeljuje naloge JAK. Področje knjige v skladu s tem zakonom obsega zagotavljanje pogojev za izdajanje knjig in revij s področja leposlovja in humanistike, ustvarjalce s področja leposlovja in humanistike, prevode slovenskih avtorjev v tuje jezike, mednarodno sodelovanje s področja knjige, literarne festivale in literarne prireditve, razvoj knjigarniške mreže, razvijanje bralne kulture, promocijo knjig, avtorjev in branja, usklajenost delovanja vseh členov verige knjige, dodatno poklicno usposabljanje s področja knjige, knjižnično nadomestilo in informatizacijo na področju knjige.

Namen ustanovitve JAK je opravljanje strokovnih, razvojnih in izvršilnih nalog v zvezi z izvajanjem strateških dokumentov in usmeritev na področju knjige. JAK opravlja tudi druge naloge, vezane na spodbujanje razvoja na področju knjige, skladno z namenom, določenim v aktu o ustanovitvi.

JAK opravlja z zakonom določene naloge v javnem interesu z namenom, da zagotovi trajne pogoje za razvoj področja knjige ter da strokovno in neodvisno odloča o izbiri programov in projektov, ki se financirajo iz državnega proračuna.

Ustanovitev JAK temelji na naslednjih načelih: zagotavljanje pogojev za vrhunsko ustvarjalnost na področju leposlovja in humanistike; zagotavljanje pogojev za večjo dostopnost slovenske knjige; zagotavljanje pogojev za dvig zavesti o pomenu knjige in branja za razvoj posameznika in družbe ter zagotavljanje pogojev za večjo mednarodno prepoznavnost slovenskih ustvarjalcev, ki delujejo na področju leposlovja in humanistike.

JAK na podlagi zakonov izvaja naslednje naloge:

- odloča o izbiri programov in projektov s področja knjige in zagotavlja njihovo financiranje;
- spodbuja izdajanje kvalitetnih knjig in revij s področij leposlovja in humanistike;
- zagotavlja stimulatивne pogoje za vrhunske ustvarjalce, ki delujejo na področjih leposlovja in humanistike; izvaja knjižnično nadomestilo;
- spodbuja in izvaja promocijo slovenske knjige in avtorjev;
- spodbuja in izvaja različne oblike mednarodnega sodelovanja na področju knjige, v prvi vrsti prevajanje slovenskih avtorjev v tuje jezike in nacionalne predstavitve slovenskega leposlovja ter humanistike v mednarodnem prostoru; zagotavlja pogoje za razvoj bralne kulture;
- spodbuja razvoj knjigarniške mreže na celotnem območju Slovenije in zagotavlja pogoje za večjo dostopnost knjige;
- povezuje se z drugimi primerljivimi mednarodnimi inštitucijami, ki delujejo na področju knjige;
- spremlja in nadzira izvedbo programov in projektov, ki jih financira;

- z državnimi organi sodeluje pri načrtovanju strateških usmeritev na področju knjige, ki so predmet različnih javnih politik in se dotikajo tudi knjige;
- skrbi za pridobivanje neproračunskih sredstev in drugih virov financiranja za izvajanje strateških usmeritev na področju knjige;
- vodi zbirke podatkov, določene s tem in drugimi zakoni;
- sodeluje z vladnimi organi oziroma drugimi organizacijami, ki vplivajo na položaj knjige, njeno prepoznavnost in razvoj ter izdaja upravne akte in opravlja druge strokovne naloge, skladne z namenom, za katerega je JAK ustanovljena ter vodi evidenco podatkov, ki jih založniki zagotavljajo skladno z določbami Zakona o enotni ceni knjige.

Zakonske in druge pravne podlage

Zakoni:

- Zakon o Javni agenciji za knjigo Republike Slovenije (Uradni list RS, š t. 112/07, 40/12 in 63/13);
- Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 77/07 – uradno prečiščeno besedilo, 56/08, 4/10, 20/11, 111/13, 68/16, 61/17, 21/18 – ZNOrg in 3/22 – ZDeb) ;
- Zakon o javnih agencijah (Uradni list RS, š t. 52/02, 51/04 -EZ-A in 33/11 -ZEKom-C);
- Zakon o javnih financah (Uradni list RS, št. 11/11 – uradno prečiščeno besedilo, 14/13 – popr., 101/13, 55/15 – ZFisP, 96/15 – ZIPRS1617, 13/18 in 195/20 – odl. US);
- Zakon za uravnoteženje javnih financ (Uradni list RS, št. 40/12, 96/12 – ZPIZ-2, 104/12 – ZIPRS1314, 105/12, 25/13 – odl. US, 46/13 – ZIPRS1314-A, 56/13 – ZŠtip-1, 63/13 – ZOsn-I, 63/13 – ZJAKRS-A, 99/13 – ZUPJS-C, 99/13 – ZSVarPre-C, 101/13 – ZIPRS1415, 101/13 – ZDavNepr, 107/13 – odl. US, 85/14, 95/14, 24/15 – odl. US, 90/15, 102/15, 63/16 – ZDoh-2R, 77/17 – ZMVN-1, 33/19 – ZMVN-1A, 72/19 in 174/20 – ZIPRS2122);
- Zakon o izvrševanju proračunov Republike Slovenije za leti 2022 in 2023 (Uradni list RS, št. 187/21 in 206/21 – ZDUPŠOP)
- Zakon o enotni ceni knjige (Uradni list RS, št. 11/14).

Pravilniki:

- Pravilnik o izvedbi postopkov javnega poziva in javnega razpisa s področja knjige (Uradni list RS, št. 107/15),
- Pravilnik o strokovnih komisijah Javne agencije za knjigo Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 62/18),
- Pravilnik o izvajanju knjižničnega nadomestila (Uradni list RS, št. 38/16 in 1/17 – popr.).

Druge pravne podlage:

- Sklep o ustanovitvi Javne agencije za knjigo Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 57/08, 68/13 in 175/20);

- Statut Javne agencije za knjigo Republike Slovenije z dne 9. 9.2008, dopolnjen 28. 1. 2015 in 26. 1. 2021,
- Tarifa za opravljanje storitev Javne agencije za knjigo Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 4/13 in 50/14);
- Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025 (Uradni list RS, št. 94/2021);
- Resolucija o Nacionalnem programu za kulturo 2022–2029 (Uradni list RS, št. 29/22).

3. Zgodovinski in aktualni izzivi produkcije in recepcije knjig

Vsaka razprava o knjigah kot o konstitutivnem kulturnocivilizacijskem elementu/dejavniku se mora čim neposredneje soočiti po eni strani z duhovno zavezujočim kontekstom, po drugi pa s trenutno stopnjo naše civilizacije. Zahodna civilizacija je po svojem izvoru civilizacija knjige. Naj to zveni še tako preveč kategorično ali preveč katastrofalno: smrt oziroma izginotje knjige bi pomenilo zelo preprosto smrt oziroma postopno izginotje naše civilizacije. O tem bi morali razmišljati tisti, ki se (včasih celo dobronamerno) trudijo najti knjigam kakršnokoli alternativo. Kar bo nastalo brez knjige, bo lahko dobro ali slabo, boljše od vsega, kar je človeštvo doslej doživelo ali ustvarilo – nedvomno pa to ne bo več zahodna civilizacija. Knjiga v zgodovini človeštva ni samo nekaj dobrega – je tudi vir najhujših zločinov in grozot (pomislimo samo na 20. stoletje: vsi največji zločini so bili zagrešeni – če že niso bili neposredno diktirani – v imenu take ali drugačne knjige). Kriza knjige ali pešanje njenega vsestranskega pomena je znamenje zatona in simbolnega umiranja naše civilizacije – ali vsaj ene izmed njenih faz.

Z dopustno mero strokovnoterminološke ohlapnosti lahko vzpostavimo prisporeditev z neko drugo prelomno dobo v zahodni kulturi, ko je prav tako nastopila kriza knjige (v najširšem, ne zgolj gutenbergovskem, pomenu): na prelomno obdobje med starim in srednjim vekom, ko se je nova civilizacijska faza vzpostavila ravno prek revitalizacije knjige znotraj same krize knjige – prek samostanskih skriptorijev, ki so v zgodnjem srednjem veku s prepisovanjem kvalitetnih vsebin ohranili simbolno/duhovni korpus kot sestvo našega materialnega in nematerialnega življenja.

Branje predpostavlja preseganje/transcendenco neposredne in začasne izkušnje ter omogoča vstop v svojevrstno realnost, ki jo imenujemo realnost literature, pesništva in mišljenja. V tem stavku se skriva pomen celotne problematike krize knjige in njene recepcije – naša civilizacija je namreč naravnana izrazito pragmatično/materialistično in zato ne čuti več nobene potrebe po kakršnekoli preseganju ali transcendiranju, tako na religiozni kakor na individualno/sekularni ravni. Gre kajpada za temo, ki jo iz najrazličnejših vidikov obravnavajo najraznovrstnejše filozofsko/miselne struje, vendar menim, da bi morala sleherna razprava o knjigi kot kardinalnem elementu naše civilizacije sloneti na tej preprosti, a očitni ugotovitvi.

Z ravnokar navedeno anamnezo moramo prav tako analitično povezati tudi sam ustroj in delovanje Javne agencije za knjigo. Za vsako krizo v zahodni civilizaciji velja, da njeno uspešno reševanje vselej poteka po nekem dokaj ustaljenem vzorcu: kakor hitro kriza doseže svoj vrhunec, se osveščene elite (ki so edini dejavnik, ki v kulturi šteje) poskušajo konstruktivno soočiti z izvori taiste civilizacije in poskušajo selektivno/sintetično ustvarjalno revitalizirati vsebinska jedra omenjenih izvorov. To po vsej priliki vsaj v omejeni obliki velja tudi za slovensko knjigo (natančneje: za knjigo v slovenščini, saj ni nujno, da gre za knjige, ki jih pišejo Slovenci) in za njeno agencijo kot njenim srčnim pospeševalnikom. Javna agencija za knjigo je bila ustanovljena kot družbenopolitično telo, ki naj bi delovalo posredovalno med političnimi telesi (Ministrstvom za kulturo) in civilno družbo. Njen prvenstveni namen je pri tem bržkone bil ovrednotenje in zaščita slovenske knjige v celotnem procesu njenega nastajanja in nadaljnjega življenja. Bila naj bi dobrodošlo sredstvo pri pluralizaciji slovenskega javnega življenja, predvsem kot postavitev finančno organizacijske uteži, ki bi omogočala novim (in posledično vsaj na začetku še malim) založbam, da bi vnesle raznolikost na knjižno prizorišče, obvladano od slovenskih »velikih založb«, ki so v svoji finančni strukturi in družbenoorganizacijski mreži bolj ali manj neposredni rezultat procesa denacionalizacije v slovenskem gospodarstvu. Javna agencija za knjigo je v začetku vestno opravljala to nalogo, v zadnjih letih pa so se pojavile težave. Prednost so imele velike založbe in nekatere bolj ali manj politično izbrane manjše založbe. Pogosto so bila sredstva razdeljena nesorazmerno in neuravnoteženo. Ob standardnih sredstvih, dodeljenih založbam v »nacionalnem interesu«, je pri srednje velikih založbah delež državne finančne podpore založbam, ki deklarirano in celo aktivistično zastopajo eno izmed svetovnonazorskih (včasih celo strankarskih) opcij, trikrat, če že ne štirikrat večji. Treba bo razmisliti o morebitnem povratku Javne agencije za knjigo k izvorom njenega poslanstva: k celostni skrbi za slovensko knjigo in spodbudi ter podpori založbam, ki vsaj na začetku ne morejo konkurirati z večjimi. To seveda pomeni podporo avtorjem in živahni, svobodni ustvarjalnosti.

Z vsem omenjenim je povezana aktualna kriza knjige. Krizo bolj kot »tehnološki« napredek povzroča »pragmatično/tehnična miselnost«. Kakor že omenjeno: v krizi ni toliko knjiga, pač pa navedeni izstop/transcendenco iz vsakdanje realnosti. Tako kot knjiga preseganje vsakdanje realnosti omogočajo tudi drugi »instrumenti« naše civilizacije: gledališka uprizoritev/predstava, predvajanje filma, glasbeni koncert, obisk slikarske galerije itd. Tiskana knjiga, pismenost in branje knjige so zaznamovali nastanek in ustroj naše civilizacije, ob plahnenju religije pa je knjiga kot materialno/simbolna entiteta postala edini vir za preseganje dejanskosti v svetu »umrlega Boga«. Ob sodelovanju številnih dejavnikov se je zahodna civilizacija vse bolj pretvarjala v civilizacijo metafizičnega nihilizma, katerega sklepna faza sestoji iz duhovno/duševnega stanja, ki enostavno knjige v njeni prvotni funkciji ni več sposobno zaznati. Skratka – prepričan sem, da je kriza knjige posledica obče krize, izhajajoče iz filozofsko redukcionistične drže, ki je prevladala v zahodni civilizaciji. Knjiga je izhodišče in simbol za izrazito duhovno izkustvo, ki je seveda že kot tako povsem marginalizirano v sodobnem svetu.

Nekoliko drugačna in bolj razčlenjena podoba se nam pokaže, če se ozremo po krizi slovenske knjige. Ob omenjenih razlogih za recepcijski upad globalne knjige za slovensko knjigo velja, da je njena kriza pogojena s številnimi dejavniki, med katerimi pa prevladujeta predvsem dva (v mislih imam seveda

v prvi vrsti leposlovno zvrst + esejistično, ki sta prvenstvena skrb Javne agencije za knjigo): vsebinsko motivna naravnost slovenskega izvirnega leposlovja in drastični padec v estetski kakovosti tako izvirnega kakor prevodnega leposlovja ter esejistike (pri čemer obstajajo seveda častne izjeme). Konkretnije: slovenska leposlovna knjiga se je od osemdesetih let minulega stoletja (če odmislimo nekaj odstopanj) prenehala ukvarjati z vsebinsko/motivno srčiko, ki je bila tradicionalni duhovni spodbujevalnik njenega obstoja: z eksistencialnim pretresanjem slovenske biti kot njene temeljne ontološke danosti. Drugi poglobilni vzrok za krizo slovenske knjige tiči v drastičnem padcu njene estetske kvalitete. Knjige slovenskega izvirnega leposlovja in tudi prevodi iz tuje literature so pisane oz. prevedeni v vedno bolj enorazsežni, jezikovno neustvarjalni, leksikalno pavperizirani, slogovno okorni, kompozicijsko nedomiselni slovenščini, za katero velja, da se vse bolj približuje enodimenzionalni jezikovni standardizaciji, ki je značilna za sodobne informacijske medije. Z drugimi besedami: skoraj povsem se je uveljavila neka konvencionalna konformistična slovenščina z edinim namenom medsebojnega sporazumevanja, ki je popolnoma izgubila sleherni stik s kreativnim jedrom jezika. Zaradi vseh omenjenih razlogov, o katerih bi bilo nemogoče poglobljeno razpravljati na tem mestu, je tudi prišlo do drastičnega padca v zanimanju slovenskega bralca za izvirno slovensko ali v slovenščino prevedeno knjigo: slovenska knjiga se je iz tvorca slovenske identitete preobrazila v zanikovalca slovenske identitete ter posledično se bralec ne čuti več eksistencialno povezan z njo. Slovenska knjiga ne obravnava več naše usode, ampak narcisoidno fantazmatiko pisateljevega notranjega sveta, ki ga v veliki večini primerov zaznamuje ista pragmatična instrumentalnost. Pogosto je njegov namen pisati v slovenščini besedila, ki niso več posredovalni dejavniki naših vsebin, ampak poskusi prilagajanja voluntaristični avtorski želji po všečnosti tujim trendom (ki se praviloma pojavijo pri nas z deset ali še večletno zamudo). Ali z drugimi besedami: ta drža je privedla do odtujitve slovenskega bralca od slovenske knjige, ki se je zatem raztegnila na odtujitev od celotne slovenske knjižne tradicije in posledično od lastne narodne biti.

Z drugimi, bolj dramatičnimi besedami povedano: današnji Slovenec sploh ni več »inherentni« Slovenec, pač pa zgolj geografski brezidentitetnež, ki govori nekakšno novinarsko/slengovsko slovenščino in goji celo resentment do lastnega jezika, češ da je majhen in ga s tem ovira pri vstopu v veliki svet. Ta položaj seveda lahko pripišemo deloma tudi tehničnim inovacijam, vendar nikakor ne povsem: pri nas je to posledica tudi same naravnosti naše literature in brezvestnosti avtorjev do lastnega izročila.

Z vsem omenjenim je kajpada tako ali drugače povezano vprašanje digitalizacije oziroma uvajanja takih ali drugačnih tehnoloških nadomestkov za tradicionalno knjigo, ki se s periodično intenzivnostjo pojavlja v naši kulturi. Ti pojavi so filozofsko/kognitivno irelevantni. Digitalizacija knjige, spletne knjige, PDF-ji itd., so instrumentarij, ki ga vsi uporabljamo v svojem vsakdanjem delu. Za slovenskega intelektualca predstavljajo poseben blagoslov, saj omogočajo dostop do knjig (omenjena je bila Gallica), za konzultacijo katerih bi morali prepotovati na stotine, če že ne tisoče kilometrov. Stališče, da digitalizirana elektronska knjiga povratno filozofsko učinkuje na negativni trend recepcije in na kvaliteto nedigitalizirane in neelektrificirane knjige, je napačno. Morda se pretirano ukvarjamo z navajanjem statistik in anket, za katere je vedno vprašanje, kako, kdaj in kje so vodene. Samoumevno je, da morajo biti knjižnice digitalizirane zaradi dostopnosti gradiva, vendar

gre glede tega vprašanja v prvi vrsti za vprašanje infrastrukture, za katero so dolžni poskrbeti drugi državni organi – kakor za gradnjo avtocest, letališč, pomolov itd. Javna agencija za knjigo se mora ukvarjati v prvi vrsti z ustvarjanjem najboljših mogočih pogojev za izhajanje kvalitetnih slovenskih knjig in z medinstitucionalnim povezovanjem, ki odstranja nesmiselne ovire pri recepciji knjige. Predvsem pa mora ohraniti knjigo ne glede na to, ali ima 1000 ali 3 bralce. In s čim večjo mero nepristranskosti (stoprocentna nepristranskost je nemogoča) poskrbeti, da bodo zagledale luč sveta kvalitetne knjige.

V preteklosti se je Javna agencija za knjigo tuptatam pretvarjala v instrument strankarsko/političnega nagrajevanja izkazane predvolilne zvestobe. JAK podpira digitalizacijo in vsakršen ukrep, ki omogoča dostop do knjige, da bi pa to privedlo do duhovnega preporeda pri recepciji, je težko verjetno.

Kakšni naj bodo ukrepi v notranji politiki slovenske knjige? Kakšna naj bo funkcija Javne agencije za knjigo v kontekstu globalne in lokalne krize knjige? Javna agencija za knjigo bi morala imeti predvsem dve funkciji:

- a) obramba tradicionalne oblike knjige v dobi vsesplošne krize;
- b) povezovanje med vladnimi in nevladnimi ter tudi drugimi civilnodružbenimi subjekti pri uresničevanju tega cilja.

Iskanje surogatov za knjigo je v bistvu vedno tudi zloraba ali izguba njene vsebine. Vsebina neke knjige je potemtakem prisotna samo v tisti knjigi. Lahko jo sicer prestavimo drugam, vendar v tem primeru neogibno ni več ista vsebina (dovolj je, da pomislimo pri tem na razne filmske obdelave knjižnih vsebin). Če je le mogoče, je treba ohraniti pri življenju tradicionalno obliko knjige. Ni nujno, da se JAK ozira toliko na kvantitativnost recepcije kolikor na kakovost same knjige. S tem pa se dotikamo druge funkcije, ki bi jo morala odigravati Javna agencija za knjigo: v povezovanju raznih družbenih subjektov bi morala vzpostavljati najboljše mogoče pogoje (od družbenopolitičnih do gospodarskih) za razcvet knjige, predvsem tako, da bi aktivirala javno sfero z namenom aktualizacije knjižnih vsebin.

Gre za prirejanje javnih dogodkov, ki bi morali presegati pavšalne diskusije ali konfrontacije različnih mnenj in stališč. Odpreti bi morali družbena in druga vprašanja, na katera lahko odgovori samo knjiga. V tem pogledu bi lahko bila vloga Javne agencije za knjigo kot nepristranskega povezovalnega družbenega subjekta nenadomestljiva ter odločilnega pomena.

Kakšni bi morali biti ukrepi v zunanji politiki slovenske knjige? Gre npr. za Frankfurtški knjižni sejem. V bistvu gre za vprašanje slovenskih avtorjev in posledično slovenske knjige v tujini, deloma pa seveda tudi za vprašanje vsajanja tujih knjižnih pobud, stvaritev, projektov na naša tla. Tudi v tem primeru bi morala biti vloga Javne agencije za knjigo v prvi vrsti posredovalno/povezovalna. Gre za dve področji delovanja:

- a) Javna agencija za knjigo bo delovala povezovalno in posredovalno pri vzpostavitvi mreže kakovostnih in kvalificiranih prevajalcev v tuje jezike, ki bi jih lahko strateško naravnane založbe kontaktirale in najemale za prevajanje slovenskih del v tuje jezike. Popolnoma neizkoriščen je nadvse bogati prevajalski bazen v našem zamejstvu in zdomstvu. Za mnoge prevajalce iz slovenščine v nemščino, španščino, italijanščino, angleščino, hrvaščino, srbsščino... slovenske založbe kakor slovenske ustanove praviloma niti ne vedo. Tovrstne prevode bi seveda morala Javna agencija za knjigo podpreti s prevajalskimi štipendijami in drugimi podobnimi spodbudami. To bi bila seveda velika čast in obogatitev za naše skupnosti v zamejstvu in zdomstvu, na katere se emonocentrična urbano samozagledana slovenska kultura vse manj ozira;
- b) ob prevajalski mreži bo morala Javna agencija za knjigo tudi vzpostaviti kooperativno mrežo tujih in domačih založnikov, ki bi predstavljala platformo za vsestransko sodelovanje in kot stična točka povezovala raznorodne prepletajoče se interese. Seveda je pogoj za vse to izhodiščna strateško ocenjevalna odločitev o tem, kateri avtorji in dela so, da se tako izrazim, v slovenskem »nacionalnem interesu«.

Dandanes zelo pogosto slovenske založbe ali netransparentne mreže interesov, ki jih tkejo razni kulturni tajkuni, promovirajo avtorje, ki so povsem irelevantni že pri nas doma, kaj šele v tujini. Najprej bi morali selektivno predstaviti naše klasike, pri čemer so najkvalitetnejši predvsem moderni klasiki. Nato bi bilo treba opraviti rigorozno oceno in selekcijo sodobnega pisanja na naših tleh. Eno od področij, ki je glede tega pri nas malodane povsem neraziskano, je sistematično preučevanje predvsem tujih obmejnih srednje velikih založb, ki bi bile lahko odlične posredovalke naše literature v tujini.

Navzlic katastrofalnim napovedim o marginalizaciji besednega ustvarjanja v sodobnem svetu imata slovenska literatura in slovenski pisatelj še vedno relativno pomembno javno vlogo, oblikujeta javnost in s svojim aktivizmom tudi odločno posegata v samo srčiko političnega življenja. Dovolj je, da pomislimo na predvolilno medijsko hujskaško mašinerijo, ki jo, tudi prek pisateljev, ki so bili s strani nekaterih strank izdatno finančno ali kako drugače preskrbljeni, sprožijo progresivne stranke in njihova gospodarsko/politična ozadja. Beseda slovenskega pesnika, čeravno prepogosto neuravnovešena, nedvomno vsaj na emocionalni ravni vpliva na javno mnenje na naših tleh. Gre seveda za zelo kočljivo vprašanje, ki ga je težko načeti. Lahko bi začeli z ugotovitvijo, da podoba, ki jo navzven kaže dandanes najglasnejša slovenska kultura, ni v skladu z realnostjo. Že sama glasnost najglasnejših je zgolj odraz tega, da imajo dostop do kanalov izražanja, do katerih drugi nimajo dostopa. Zatiskati si oči pred tem neizpodbitnim dejstvom in se zatekati v tehnicizme bi bila usodna napaka: ob vseh že omenjenih je eden od razlogov za krizo sodobne slovenske kulture in njene knjige pomanjkanje poliloškega pretoka mnenj in stališč, brez katerih kultura ne more preživeti.

Kot piše sodelavec JAK: "Slovenska kultura je prava gluha loza, statična tavitološka kultura vkalupljenih demagoških strdkov, ki so si zagotovili primat tako, da so vsem ostalim siloma preprečili, da bi argumentirano spodbijali njihove idejne temelje. In seveda, kot taka je tudi za bralca ali

poslušalca povsem nepriljubljena in nezanimiva. Sam menim, da bi morda lahko Javna agencija za knjigo s tem v zvezi nekoliko odstopila od svojega ožjega delokroga in prevzela posredovalno/povezovalno vlogo tudi pri prirejanju okroglih miz, srečanj, TV soočenj v zvezi s knjigami, ki burijo našega duha in še vedno obstajajo v naši kulturi. V tem smislu bi morala spodbujati tudi slovenski stanovski pisateljski organizaciji, ki sta se žal popolnoma odvrnili od svojega poslanstva in postali trdnjavi anahronističnega enoumja, pouličnega biciklističnega hujskaštva, inkvizicijski uvajalki cenzure in groteskni pobudnici povsem nesmiselnih delovanj. Javna agencija za knjigo bi lahko v zvezi s tem odigrala odločilno in blagodejno vlogo rahljalca družbene napetosti in bi s tem prispevala k narodnemu prepородu, ki postaja iz dneva v dan bolj nujen.“

Z oživitvijo javne sfere in s prepородom slovenske kulture je neposredno povezana tudi depolitizacija Javne agencije za knjigo. Tudi v tem primeru gre za vprašanje, ki je nadvse kočljivo, ker je objektivno težko opredeliti, kaj je in kaj ni politika. Zato bi bilo nemara najustreznejše izhajati iz poskusa definicije, kaj je kultura (v tem primeru slovenska kultura) in kakšna je posledično seveda vloga knjige v sami kulturi. Glede tega vprašanja bi bilo nemara najidealnejše poskusiti poiskati nek skupni imenovalac, ki bi bil sprejemljiv za vse zainteresirane akterje. Po vsej priliki bi bilo bržkone najbolje opredeliti nek korpus ali kanon, okrog katerega bi se soglasno prepoznavalo in bi bilo sprejeto tisto »najboljše, ki je bilo kdaj ustvarjeno, ki odraža našo samopodobo in ki vzvratno vpliva na naše ustvarjanje in bivanje«. Priznam, da je to zelo zahtevna naloga, vendar ravno postopna erozija tega epistemološko/emocionalnega korpusa vodi v fragmentacijo interesov, kar je eden od vzrokov za partikularno prilastitev kulture s strani centrov politične moči. Kulturna politika bi morala pač poskusiti odgovoriti na vprašanje, kaj prispeva in kaj ne prispeva najprej k preživetju, zatem pa tudi k razmahu omenjenega duhovnega jedra. V zvezi s tem bi bilo treba voditi najširšo javno razpravo o tem, ali je poudarjanje nekaterih kulturnih vidikov kakorkoli koristno v ta namen. Iz sinteze, ki bi bila posledica poliloške razprave, bi lahko nastale neobhodno samonikle strategije, ki bi določale prednost nekaterih kulturnih vidikov pred drugimi, bolj sekundarnega značaja. Vprašanje namreč je, ali nekatere »kulturološke« prakse ali ustaljeni prijemi kulture zavračanja (denimo – dekonstrukcija) koristijo slovenski kulturi doma in po svetu, s tem pa tudi ali koristijo slovenski knjigi. Zato mislim, da bi v tem primeru tudi v Javni agenciji za knjigo morda kazalo uvesti nekakšno spremembo fokusa, morda opustiti tradicionalno globalne sociologistične prijeme in jih zamenjati z bolj etnosociološkimi ter s tem doseči vsaj minimalni konsenz v zvezi s tem, kaj koristi in kaj škodi slovenski kulturi.

V razpravah pred nastankom tukajšnje strategije je že bilo govora o mehanizmi za uvajanje zasebnega kapitala v slovensko založništvo, še posebej pri malih in srednjevelikih založbah. Uravnoteženje državnega in zasebnega kapitala lahko kljub majhnosti zasebnega vsaj minimalno osvobodilo slovenski knjižni trg ter odprlo vrata mnogim doslej še nepreizkušnim pobudam in prijemom. Konkretna vloga Javne agencije za knjigo bi morala v tem pogledu biti predvsem posredniško/povezovalna, saj gre za organ, ki že zaradi svoje funkcije seveda ne more najemati zasebnih kapitalistov. Zato menim, da bi glede tega vprašanja Javna agencija za knjigo lahko nagovorila Ministrstvo za kulturo, naj sestavi posvetovalno ekipo gospodarstvenikov, pravnikov in založnikov/kulturnikov, ki bi izoblikovala strategijo za pritegnitev domačih in tujih vlagateljev na

slovenski knjižni in tudi kulturno/medijski trg. Pri vsem tem se moramo seveda zavedati, da gre za omejen trg, ki ne more prinašati veliko dobička. Zato bi bilo po vsej priliki k tej pobudi treba pristopiti z drugimi instrumenti (davčnimi olajšavami denimo itd.). Glede tega vprašanja je vloga Javne agencije za knjigo omejena, saj bi šlo predvsem za dialog, ki ga morata vzpostaviti Ministrstvo za kulturo in Ministrstvo za finance. Vendar ob ustrezno izoblikovani strategiji bi bila vsaj vzpostavitev tega dialoga mogoča. Slovenska kultura in posledično slovenski knjižni trg potrebuje predvsem sprostitev potlačenih ustvarjalnih energij, ki so ostale vse doslej neizkoriščene. Ideološka in institucionalna zadržanost sodobne slovenske kulture dušita ustvarjalnost tako posameznikov kakor skupin. Izločevalnost in izključevalnost, ki sta posledici naravnost nedostojnega in neprikritega privilegiranja nekaterih izrazito ideološko obarvanih kulturnih dejavnikov pri nas, neposredno vodi v funkcionski nepotizem in strukturno negativno selekcijo, ki spreminjata kulturo v vulgarni instrument boja za oblast. Delna privatizacija kulturne sfere bi lahko ponudila kreativnim posameznikom in skupinam možnost, da razvijejo svoje zamisli in s tem prispevajo temu, za kar je celotna naša kultura pozabila, da je njeno dobro: preporod in razcvet slovenske kulture kot srca slovenskega naroda.

Z utečenim pojavom izločevalnosti in ne z abstraktnim uvajanjem ideološke konfrontacije je povezana tudi prekarizacija slovenskega kulturnika, ki je deloma posledica same marginalizacije kulture v sodobnem svetu. Gre za domnevno konfliktne, v resnici pa umetno ustvarjene dihotomije med vlado na eni strani in nevladnimi organizacijami na drugi. Ta umetelni, s šepavim historicizmom ideološko podkrepjeni spopad, temelji na izkrivljenju realnosti, ki se kaže v redundantnem obrazcu: desničarsko/kapitalistično/klerikalna vlada nasprotuje liberalno-socialistični/protekcioniistični/svobodoljubni nevladi. Iz tega intelektualno ničvrednega zmazka progresivne sile v slovenski kulturi izvajajo pojav prekarnosti v slovenski kulturi, ki je v resnici povezan z vrsto drugih dejavnikov, vendar pa bi jih bilo tule nemogoče navesti. Progresivni kulturniki vidijo samo lastno (domnevno) prekarizacijo, osemdesetletne kronične prekarnosti svojih neprogresivnih kolegov v razponu tega časovnega obdobja niso opazili, predvsem zato, ker jih zaradi njihove neprogresivnosti nimajo za svoje kolege. Sam menim, da so te barbarske in trogloditske prakse nekaj, kar si ne zasluži niti več oznake balkanoidnosti, saj so glede tega vprašanja razmere marsikje na Balkanu neprimerno boljše kot v Sloveniji.

Eden prvih korakov Javne agencije za knjigo - vsaj po obdobju frankfurtske vročice, torej v letih 2024-2026 - bi morala biti korenita analiza samega pojma družbenega pojava kulturniške prekarnosti. Temu bi seveda morala slediti ustrezna strategija, ki naj bi poskušala vzpostaviti ravnovesje med nujno prekarnostjo položaja pisatelja (vsak ustvarjalec mora biti do neke mere prekaren) in nacionalnim interesom, ki se uteleša v njegovih stvaritvah. Posledično bi bilo nemara ustrezno ustanoviti nekakšno posvetovalno službo ali vsaj kontaktno osebo, ki bi avtorjem v brezupnem položaju pravno in tudi sicer svetovala ter jim predvsem dala vedeti, da jih slovenska kultura ni brezbrizno prepustila neljubi usodi, ki jo najčešče krojijo izrazito nekulturniški dejavniki.

Nekaj splošnih ugotovitev, ki bodo seveda v okviru sodobne slovenske kulturniške scene zvenele anahronistično: kriza slovenske kulture je ta hip neprimerno globlja od njene navidezne zunanje

stihije, saj njene korenine segajo globoko do njenega ontološkega bistva; slovenska kultura bo prebrodila omenjeno krizo in dosegla tudi mednarodno priznanje (ki bo zaradi naše obrobnosti vedno parcialno), če bo ponovno našla svojo identiteto ter s tem spet ujela korak s sočasnostjo kulture zahodne civilizacije, saj vodilni svetovni filozofi trdijo, da bo ravno vprašanje identitete (predvsem na individualni ravni – kaj je jaz?) ključno filozofsko vprašanje 21. stoletja; pri tem se bo morala odvrniti od suicidalnih samoizpodjedanj, ki jih poraja naš še nepozdravljeni manjvrednostni kompleks. Nujno bo revitalizirati neizčrpno bogati emocionalno/moralni korpus našega izročila, seveda selektivno in z novega, času primernega zornega kota.

4. Temeljna načela in usmeritve

Strategija JAK za obdobje 2022-2026 povzema izkušnje iz let 2020 in 2021, ob tem se posveča novostim, ki označujejo spremenjene, večinoma izboljšane kulturne razmere, povezane s finančno politiko Ministrstva za kulturo Republike Slovenije. V tem dokumentu je poleg tekočih in bližnjih nalog več idej in predlogov za prihodnost.

Med drugimi izzivi so tu predvsem:

- izziv gostovanja Slovenije na Frankfurtskem knjižnem sejmu 2023 in na Bolonjskem knjižnem sejmu 2024, obakrat kot "častna gostja",
- digitalizacija področja knjige,
- podpora raziskovanju bralnih navad, spodbujanje branja in kupovanja knjig,
- oživljanje kvalitetne kulturne razprave, izboljšanje (reforma?) intelektualnega (spo)razumevanja;
- premislek o medijski brezbriznosti in politični selektivnosti v zvezi s književno produkcijo in spodbujanje medijske knjiž(ev)ne kritike;
- modernizacija/debirokratizacija poslovanja JAK:

Strategija mora najprej prepoznati in po možnosti definirati značaj državne podpore kulturni oz. knjižni produkciji v Sloveniji. Slovenija po zgledu drugih demokratičnih držav finančno podpira knjige, založbe in avtorje, vendar spodbuja in jamči za samostojnost/neodvisnost omenjene proizvodnje. Država (Ministrstvo za kulturo) nima niti namena niti pravice presojudati usmeritve oz. kakovosti te proizvodnje, ampak je za to ustanovila ustrezne mehanizme, kot je JAK. JAK deluje v imenu državne kulturne politike, vendar zagotavlja "primerno razdaljo" med financerji in financiranimi avtorji, založbami in drugimi deležniki na področju knjige.

JAK spodbuja knjižno proizvodnjo v slovenskem jeziku, ki je usodnega pomena za preživetje slovenskega naroda in ki brez državne podpore ne more funkcionirati, kot funkcionirajo jeziki narodov velikega števila pripadnikov (angleščina, nemščina, francoščina ...). Slovensko knjiž(ev)no tržišče je tesno, vendar morajo biti njegovi udeleženci enakopravni z udeleženci kulturnega življenja večjih narodov.

V zadnjih letih se je proizvodnja knjig povečala in dosegla visoko raven, kar je tudi zasluga JAK. Na strani ponudbe – tudi po zaslugi subvencij, štipendij in podpore JAK – ni večjih problemov, glavni problemi pa so pri povpraševanju oz. recepciji knjig. V Sloveniji bere knjige vse manj ljudi, kar je treba (in mogoče) popraviti. Strategija navaja nekatere mehanizme, s katerimi bo mogoče okrepiti in izostriti bralne navade na Slovenskem. K temu lahko prispevajo nove tehnološke rešitve. JAK posveča veliko pozornost digitalizaciji, e-knjigam, zvočnim knjigam in različnim novim prijemom v založništvu, na spletu itn.

JAK je v zadnjih letih pridobivala vse več denarnih sredstev za promocijo pisanja in branja, ki je v marsikaterem pogledu zanemarjeno. Mislim na knjiž(ev)no kritiko, na pomanjkljivo pozornost medijev, posebno TV. JAK se zaveda, da je področje knjige in nasploh kulture eno tistih, kjer so državne pomoči oziroma stimulacije dovoljene v skladu z načeli Evropske unije pod jasno določenimi pogoji, saj je ohranitev in razvoj kulturne raznolikosti njen cilj. Pri tem ne gre samo za pomoč založništvu (s subvencioniranjem), temveč celotnemu področju knjige.

Koncept neposrednega podpiranja založništva je le eden od mogočih; drugod so uveljavljene pomoči prek odkupov, kar načeloma zagotavlja jasnejšo pomoč kvalitetni knjigi, saj je takšna pomoč očitneje ciljna in kvalitativna; predvsem vzpodbuja vse založnike k večji aktivnosti na trgu. Vendar to nikakor ni problem vseh založnikov na Slovenskem; za mnoge je problematična povezanost distribucije in založništva, saj distributer, ki je hkrati tudi založnik, favorizira svoje edicije. (Podobno je stanje v Italiji.)

Iz povedanega izhaja, da je pri vseh posegih treba biti premišljen; delovati je mogoče samo na podlagi zanesljivih analiz položaja, saj je v zadnjem desetletju pri založništvu prišlo do nerazveseljivih sprememb. Popoln prehod na podporo kvalitetni knjigi z odkupi – torej na sistem, kakršen je uveljavljen na Hrvaškem – bi utegnil voditi do določenega povečanja cen, kar pa bi položaj vsaj začasno zagotovo poslabšalo. Založništvo na Slovenskem pa zasluži takojšnje izboljšanje položaja. Problemi so slej ko prej rešljivi le celovito, z intenziviranjem bralne kulture in književne potrošnje. To pa je mogoče storiti samo s povezovanjem naporov na celotnem področju knjige ter vzgoje in izobraževanja ter splošnim dvigom blaginje.

JAK je začela pridobivati sredstva tudi iz drugih virov, ne samo državnih, vendar je tu še veliko neizkoriščenih možnosti. JAK mora zato tudi na tem področju prevzeti pobudo in spodbujati spremembe. Po eni strani to lahko dela s spodbujanjem primerne zakonodaje (z olajšavami za vlagatelje na področju knjige), po drugi s spodbujanjem povezovanja zasebnih ustanov. Za to niso

zmeraj nujna finančna sredstva; marsikdaj zadostuje že koordinacija. Slednje še zlasti velja pri povezovanju področja knjige z znanstvenimi raziskavami, ki so pomembne za realno ugotavljanje stanja pri produkciji in potrošnji knjige.

Slovenski prostor namreč ima določene posebnosti. Nekaj jih izhaja iz splošnoveljavne ugotovitve, da mali sistemi niso pomanjšani veliki sistemi (oziroma obratno), temveč imajo svoje značilnosti in probleme, druge pa imajo vir v zgodovinskem razvoju. Tako drugod ne poznajo ustanove, kakršna je bila skozi ves čas od ustanovitve do danes Mohorjeva družba (nekaj časa pa so delovale tudi Vodnikova, Prešernova in Cankarjeva družba, saj so uspešni model želeli posnemati v različnih svetovnonazorskih taborih) s svojim rednim knjižnim darom. Prav tako je opazna posebnost bralna značka kot spodbuda za branje v času oblikovanja bralnih navad.

Toda v času, ko se pojavljajo na področju knjige velike spremembe – temu je mogoče reči: obdobje zaslonskega branja^[2] –, so nekatere doslej uspešne rešitve zastarele. Nove generacije, ki odraščajo v digitalnem okolju, so drugačne; pri njihovem vstopanju v svet branja so potrebni novi prijemi, ki bodo povezani z novimi tehnologijami. Slednje pa vplivajo tudi na celotno področje knjige, tudi na knjižnice in literarne arhive. Slednji (v smislu načel Wilhelma Diltheya) na Slovenskem niso ločeni od (znanstvenih) knjižnic, to pa ne pomeni, da njihova problematika ni relevantna. V digitalni dobi je mogoče oblikovanje literarnih arhivov novega tipa, se pravi brez poprejšnjih prostorskih omejitev. To seveda pomeni aktivnejšo vlogo raziskovalnega in arhivskega sektorja na področju knjižne produkcije in njenega hranjenja, ki pa je prilagojeno tudi novi stvarnosti na območju produkcije knjige.^[3] Vse to omogoča povezovanje slednjega z drugimi področji – npr. s turistično industrijo na območju kulturnega in siceršnjega turizma (priprava vodnikov, antologij, multimedijskih predstavitev).

Med temeljnimi načeli je treba posebej poudariti odgovornost ustanov v Sloveniji za celoten slovenski duhovni prostor, tj. za razmere in povezave v matici, zamejstvu in zdomstvu. Ta odgovornost se ne začneja in končuje pri znanstvenem raziskovanju, zbiranju in arhiviranju gradiva, temveč vsebuje tudi skrb za založništvo, distribucijo in knjižničarstvo oziroma planetarno dosegljivost slovenske knjige. Pri tem se je treba zavedati jezikovnih problemov, ki so značilni za svetovne distributerje

5. Založništvo

Slovenske (pa tudi druge) založbe so po eni strani kulturne ustanove, po drugi so podjetja, ki ponujajo svoje proizvode na trgu. Zaradi izredno tesnega knjižnega trga, ki je povezan z relativno majhnim številom slovenskih govorcev oz. bralcev, imajo založbe težko delo, večinoma pa tudi nimajo dovolj strokovnega oz. tehničnega osebja. JAK upošteva temeljne značilnosti slovenskega založništva, po drugi strani pa mora ravnati uravnoteženo in pravično glede na takšno ali drugačno (estetsko, ideološko...) usmeritev založb. Sodelavci JAK morajo biti posebej občutljivi za morebitne konflikte interesov. Na noben način ne morejo dajati prednosti vsečnim ali zapostavljati nevsječnih

založb, da o avtorjih sploh ne govorimo. Izbor založniških programov mora biti nevtralen in nepristranski, utemeljen zgolj na kvaliteti knjig oz. besedil.

Na JAK so prispеле pritožbe v zvezi z diskriminacijo založb, ki so tradicionalno povezane z interesi verskih skupnosti. JAK seveda ne more podpirati nobene diskriminacije, zato bo v prihodnje posebej pozorna na programe teh založb.

Pri nezasebni sistemski pomoči področju knjige se je treba izogibati večtirnosti, saj ta vnaša zmedo in nepreglednost v produkcijski sistem na področju knjige. Zlasti pereč je problem pri subvencijah, ki jih namenjata knjigi dve javni agenciji – JAK in ARRS (Javna agencija Republike Slovenije za raziskovalno dejavnost), čeprav je njuno delovanje razmeroma jasno razloženo. ARRS pokriva področje znanstvene knjige in ne podpira esejistike, četudi je ta po rezultatih povsem znanstvena. Razlika je tudi v tem, da ARRS pri produkcijskih stroških ne priznava honorarjev, JAK pa. Vendar je razlika tudi v tem, da ARRS ni izrecno usmerjen k podpori slovenski knjigi (v jezikovnem smislu). To se zlasti kaže na področju naravoslovja, kjer je zanemarjena celo eminentno znanstvena skrb za slovensko terminologijo. Razlika je načeloma jasna: JAK s subvencijami pokriva področja, ki jih ARRS ne. Vendar rešitev ni v tem, da JAK sistemsko nadomešča pomoč na področjih, ki jih ARRS neupravičeno zanemara (skrb za slovensko terminologijo). ARRS mora izpolnjevati naloge, za katere je bila osnovana brez najmanjšega zoževanja; skrb za slovensko terminologijo na vseh področjih znanostih je eminentno znanstvena zadeva. Jasnost v ločevanje podpor je treba uveljaviti; dela, ki se prijavljajo na razpise ARRS, naj ne kandidirajo na razpisih JAK; obe javni agenciji nista v substitucijskem medsebojnem razmerju.

6. Uveljavljanje slovenske knjiž(ev)ne ustvarjalnosti v mednarodnem prostoru

6.1. Frankfurtski knjižni sejem 2023

JAK se bo med letoma 2022 in 2023 posvetila pripravam na gostovanje v Frankfurtskem knjižnem sejmu (v nadaljevanju FKS) in Bolonjskem knjižnem sejmu (v nadaljevanju BKS). Te priprave so obsežne in zahtevne. V pomoč pri prizadevanjih za čim boljše predstavitev Slovenije je bilo (in predvidoma bo) Ministrstvo za kulturo. To ministrstvo je povabilo k sodelovanju na FKS tudi druge kulturne ustanove. Kot lahko sklepamo po izmenjavi informacij s kolegi iz držav (Kanada, Gruzija...), ki so bile častne gostje FKS v preteklosti, bo slovensko gostovanje učinkovalo tudi po letu 2023. Po letu 2023 pričakujemo večje zanimanje tujih založb za naše knjige, pozitivni učinki pa bodo tudi v turizmu in v zunanji politiki. V letu 2023 bo Slovenija gostovala na londonskem knjižnem sejmu. JAK je - preko svojega direktorja - vključena v pobudo za tesnejše srednjeevropsko sodelovanje na področju kulture (*Patrimonium Sancti Adalberti* v Pragi).

Ministrstvo za kulturo in Javna agencija za knjigo sta 21. 7. 2021 podpisala pogodbo št. C3340-21-274001. Pogodba temelji na odločitvi o podpori Službe Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko (SVRK) št. 3-2/1/MK/0 za operacijo: »Slovenija, osrednja gostja mednarodnega knjižnega sejma v Frankfurtu – model trajnega uveljavljanja slovenske literarne

ustvarjalnosti v tujini«. Prilogi pogodbe sta tudi finančni načrt in vloga za neposredno potrditev operacije.

Na podlagi te pogodbe ima JAK do 8. 12. 2023 na razpolago 4.500.000,00 EUR, od tega 2.801.462,09 EUR za kohezijsko regijo Vzhodna Slovenija in 1.698.537,91 EUR za kohezijsko regijo Zahodna Slovenija. Operacija »Slovenija, osrednja gostja mednarodnega knjižnega sejma v Frankfurtu – model trajnega uveljavljanja slovenske literarne ustvarjalnosti v tujini« se izvaja v okviru Operativnega programa za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014-2020, prednostne osi 3: »Dinamično in konkurenčno podjetništvo za zeleno gospodarsko rast«; prednostne naložbe 3.2: »Razvoj in izvajanje novih poslovnih modelov za MSP, zlasti v zvezi z internacionalizacijo«; specifičnega cilja 3.2.1: »Povečevanje mednarodne konkurenčnosti MSP«.

Operacija je razdeljena na dve glavni aktivnosti, in sicer:

- 1) »Izvedba centraliziranih aktivnosti« in
- 2) »Izvedba javnih razpisov in pozivov«.

Za prvo aktivnost bo namenjenih 3.251.989,95 EUR in za drugo 1.248.010,05 EUR.

Ta način financiranja zahteva tudi doseganje kazalnikov navedene prednostne naložbe. V tabeli na naslednji strani so navedeni kazalniki, ki jih je JAK dolžna zagotoviti s prejetimi sredstvi.

F1	Vložena sredstva/izdatki	Finančni kazalnik	Da	euro	Vzhod	2.801.462,09
F1	Vložena sredstva/izdatki	Finančni kazalnik	Da	euro	Zahod	1.698.537,91
3.14	Število podprtih novih izvoznikov (lahko tudi nov trg, nov produkt)	Kazalnik učinka	Ne	število	Celotna Slovenija	30
CO01	Število podprtih podjetij	Kazalnik učinka	Da	število	Vzhod	48
CO01	Število podprtih podjetij	Kazalnik učinka	Da	število	Zahod	32
CO02	Produktivne naložbe: Število podjetij, ki prejmejo nepovratna sredstva	Kazalnik učinka	Ne	število	Celotna Slovenija	60
	Izdelava nacionalnega predstavitvenega kataloga	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	1
	Izvedba notranjih revizij in analize zadovoljstva uporabnikov	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	4
	Izvedba prevajalskih seminarjev	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	3

Izvedba strokovnih založniških srečanj na ravni B2B v tujini in v Sloveniji	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	15
Izvedba usposabljanj	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	6
Število izvedenih študijskih obiskov tujih akterjev na področju knjige v Sloveniji	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	4
Število nacionalnih predstavitev slovenske literature izven knjižnih sejmov	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	10
Število predstavitev avtorjev na nacionalnih predstavitvah v tujini	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	100
Število predstavitvenih dogodkov slovenske literature v tujini	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	200
Število predstavnikov podjetji na seminarjih	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	30
Število udeleženi tujih založnikov in novinarjev na organiziranih študijskih obiskih v Sloveniji	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	60
Število založnikov, ki jih bomo predstavljali na nacionalnih stojnicah	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	40
Udeležba Slovenije kot države z nacionalno stojnico na mednarodnih knjižnih sejmih v obdobju 2020-2022	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	5
Vzpostavitev profilov operacije na družbenih omrežjih	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	2
Vzpostavitev spletnega portala "Books from Slovenia"	Specifični kazalnik učinka	Ne		Celotna Slovenija	1

JAK bo doseganje kazalnikov, ki vplivajo na okvir uspešnosti, zagotavljala skozi razpise in pozive, kot je določeno v investicijskem programu št. 2.4 z dne 28. 6. 2021. V okviru izvajanja operacije bomo izvedli razpise oz. pozive za izdajo prevodov del slovenskih avtorjev v tujih jezikih v okviru operacije; za izbor kulturnih projektov na področju mobilnosti v tujini; za sofinanciranje individualnih nastopov podjetij na mednarodnih knjižnih sejmih v tujini; za izdelavo vzorčnih prevodov del slovenskih avtorjev; za izdajo predstavitvenih katalogov v tujih jezikih.

Za priprave na Frankfurt 2023 je potrebno sestaviti in ustrezno podpreti strokovne komisije, kot je npr. "Frankfurtska komisija" in kot so t. i. produkcijske skupine za književnost, likovno, glasbeno in odrsko umetnost, film ... Glede na to, da se bo v Frankfurtu predstavljala Slovenija kot narod in država, bo treba posebno pozornost posvetiti zgodovini slovenske samoodločbe in npr. slovensko-nemškemu odnosom.

Program sodelovanja na FKS mora biti privlačen od grafične podobe, sloganov, prireditev ob sejmu do predstavitev posebej pomembnih avtorjev, knjig, osebnosti, okroglih miz, samostojnih in kolektivnih nastopov, filmov... Gre za "atrakcije" od slavni osebnosti do inštalacij in performansov, kot je Rubikova kocka, srečanje Mattarella-Pahor, do predavanj o aktualnih vprašanjih, politiki itn.

Predstava v paviljonu FKS 2023 mora biti paša za oči in ušesa, zato bo JAK k sodelovanju povabila odlične glasbenike in slikarje; predstavili bomo bogastvo slovenske arhitekture (Plečnik),

gastronomije, turizma itn. Ob FKS bo vrsta glasbenih prireditev (Franz Schubert – samospev *Die Sternenwelten/Zvezdje* na besedilo Urbana Jarnika, Josip Ipavec – vokalna lirika na Goethejeve, Heinejeve in Rodenbergove verze, Kozina, B. Adamič, Avsenik, retrospektiva slovenske glasbe od Vinka Globokarja do generacije Vita Žuraja...), za prezentacijo pa bodo uporabljeni nekateri moderni tehnološki prijemi (digitalizacija).

"Satovje besed" omogoča veliko privlačnih asociacij in grafičnih rešitev. Za FKS bo JAK pripravila *Priročnik za Slovenijo*, ki bo v angleškem in nemškem prevodu prikazal slovenske kulturne izzive in dosežke.

V primerjavi z državami, ki so (bile) častne gostje frankfurtskega sejma, npr. s Kanado ali Gruzijo, so bile slovenske priprave pozne, možnosti za uspeh pa so ogrožene. Iz sprejetih slovenskih dokumentov je razvidno, da so bila gostovanju v Frankfurtu namenjena premajhna sredstva, predvsem pa premalo ljudi oz. zaposlitev. Glede na to, da je v Sloveniji malo strokovnjakov, ki so se pripravljani zaposliti za določen čas (2022-2023), za čas trajanja projekta Frankfurt in kohezijske pogodbe, bo JAK v teh letih sklenil več pogodb s honorarnimi sodelavci. Kohezijska pogodba, ki je bila od začetka zgrešena (delitev založb in financiranja na vzhodni in zahodni del Slovenije), je predvidela le štiri (4) začasne zaposlitve, ki (seveda) niso zbudile pretiranega zanimanja med kompetentnimi strokovnjaki. Trenutno delajo pri frankfurtskem projektu tri kolegice.

Za primerjavo: Gruzija je imela za Frankfurt štiri leta na razpolago 25 sodelavcev in 7 milijonov evrov. Slovenska kohezijska pogodba je predvidela 4,5 milijona evrov. Kanada je za svoje gostovanje – kot smo izvedeli oktobra lansko leto v Frankfurtu – porabila okrog 20 milijonov dolarjev. Glede na to, da sta slovensko Ministrstvo oz. minister za kulturo v preteklih mesecih konstruktivno in iskreno podpirala reševanje problemov JAK, pričakujemo dobre rešitve tudi v letih 2022 in 2023.

Pandemiji so se bili prisiljeni prilagoditi tudi knjižni sejmi, ki so bili ob začetku krize odpovedani in v celoti preseljeni na splet. Izvedbe knjižnih sejmov v živo se vračajo počasi in v okrnjenih oblikah, uveljavil pa se je tudi t. i. hibridni model knjižnega sejma, kjer se udeleženci lahko udeležijo izvedbe v živo ali prek spleta.

Avtorji, založniki in strokovnjaki, ki smo jih spraševali o strateški problematiki, predvsem o mednarodni promociji knjige, kot izziv frankfurtskega projekta navajajo »povezovanje literature z drugimi vejami umetnosti: slikarstvom, oblikovanjem, arhitekturo, filmom, gledališčem, glasbo, morda celo plesom,« pa tudi iskanje »naše komparativne prednosti ter kako narediti unikatno promocijsko kampanjo«. Treba je narediti ustrezen marketing, predstavitev knjižne produkcije, o tem pa »odločajo založniki,« vztrajajo udeleženci s področja založništva. Nekateri avtorji pa kot zunanje merilo izpostavljajo število prevodov in da je zato *ključna ureditev, prenova in dopolnitev podatkov, zbranih v Bazi prevodov na spletni strani JAK*.

Nastop Republike Slovenije kot osrednje gostje na najpomembnejšem mednarodnem knjižnem sejmu v Frankfurtu je pomembna *priložnost* tako z vidika *dolgoročne prepoznavnosti in umestitve*

slovenskih avtorjev ter slovenske ustvarjalnosti na področju knjige na nemškem govornem področju, kakor tudi z vidika »širše prepoznavnosti Slovenije kot države, slovenske ustvarjalnosti ter kulturnih in gospodarskih potencialov, izpostavljajo.

Zavedajo se namreč, da uspešen nastop držav kot osrednjih gostij na frankfurtskem knjižnem sejmu izrazito povečuje število izdaj domačih avtorjev na nemškem govornem področju in tudi na drugih knjižnih trgih, sočasno pa krepi kulturno-turistični potencial države, s čimer pripomore h gospodarski rasti, k razvoju kulturnih, turističnih in drugih storitvenih dejavnosti ter novim zaposlitvam. Priložnost, ki jo udeleženci vidijo v okviru projekta, je tudi, da se predstavimo kot sodobna in razvita srednjeevropska država, katere literatura ne zaostaja za literaturami »velikih« držav.

6.2 Slovenija, častna gostja mednarodnega knjižnega sejma ilustracije in otroških knjig v Bologni leta 2024

Marca 2018 je Slovenija podpisala pogodbo za nastop častne gostje na mednarodnem knjižnem sejmu v Bologni^[4] (v nadaljevanju BSK), zaradi epidemije covid-19 pa je bil nastop kar dvakrat predstavljen, in sicer iz leta 2021 na leto 2024. Nastop države kot častne gostje je enkratna priložnost, da se usmeri pozornost na nacionalno produkcijo, bogato ustvarjalnost in tradicijo na področju otroških in mladinskih knjig v kontekstu mednarodnega sejma, ki uživa stalen in visok ugled ter pozornost tako založniške in knjigotrške kot tudi medijske panoge.

Bolonjski knjižni sejem je poleg frankfurtskega knjižnega sejma tista mednarodna platforma, na kateri se sicer samostojno ali v sklopu slovenske nacionalne stojnice predstavlja največje število slovenskih založnikov s področja otroške in mladinske literature. Sejem je namenjen prodaji avtorskih/prevodnih pravic in s tem širjenju slovenske literature v svet. Za ilustratorje je najpomembnejša vsakoletna kurirana ilustratorska razstava, predlogov je vedno več tisoč, izbranih pa je le 70 ilustratorjev iz vsega sveta. V zadnjih letih se nanjo pogosto uvrstijo tudi slovenski ilustratorji in ilustratorke, med drugimi Lila Prap, Alenka Sottler, Peter Škerl, Ana Zavadlav, Andreja Peklar idr. Ob tej razstavi je ilustratorska razstava države častne gostje enakovredno močna in najvidnejša platforma za predstavitev ter osrednji element častnega gostovanja neposredno v okviru sejmišča.

Ker je sejem odprt le za strokovno javnost in ne nudi prostora za predstavitve avtorjev in besedil v živo, bo priložnosti za predstavitve avtorjev in del italijanskemu in mednarodnemu občinstvu potrebno izkoristiti z različnimi dogodki v mestu, enako velja za dodatne razstave velikih slovenskih ilustratorjev. Velikega pomena bo povezava nastopa in dogodkov s svetovnim kongresom IBBY leta 2024 v Trstu^[5].

Za pomlad 2024 je pripravljen okvir gostovanja, ki je vezan na pogodbo s sejmom in vsebuje naslednje elemente/dogodke:

- ilustratorska razstava na prostoru 300m², ki ga zagotovi sejem v osrednji hali, in vključuje tudi obsežen razstavni katalog ter večjezične predstavitvene materiale o slovenski ilustratorski in založniški sceni na področju otroške in mladinske književnosti;
- strokovni dogodki (do 10) v uradnem štiridnevnem sejemskega programu, ki bodo potekali na avtorskem, ilustratorskem, prevajalskem in digitalnem podiju;
- mreženje (B2B dogodek), namenjeno panogi – promociji in prodaji prevodnih pravic, bo potekalo v vseh treh letih 2022-2024;
- razširjena nacionalna stojnica (predvidoma 90–100m²);
- oglaševanje skozi primerno izbrane kanale, ki jih ponuja sejem (panoji, ekrani, splet, programska knjižica, novičniki);
- kontinuirano obveščanje domače strokovne in širše javnosti preko socialnih omrežji in drugih komunikacijskih kanalov.

Poleg predstavitve na sejemskega prizorišču je v postopku izoblikovanja tudi spremljevalni program izven sejma, ki naj bi vključeval:

- mednarodno strokovno knjižničarsko konferenco (v mestni knjižnici *Salaborsa*²);
- program animiranih in mladinskih filmov v bolonjski kinoteki (v tednu sejma) v sodelovanju s *Slovenskim filmskim centrom*, *Slovensko kinoteko* in *TV Slovenija*;
- razstavo slovenske neknjižne (art) ilustracije in sodobne grafike v sodelovanju s *Slovenskim bienalom ilustracije* in *Centrom ilustracije*;
- dodatno samostojno ali skupinsko ilustratorsko razstavo (možni lokaciji sta *Palazzo Municipale* ali *Archiginnasio di Bologna*);
- gostovanje lutkovnih predstav v sodelovanju z *Lutkovnim gledališčem Ljubljana* v *Teatro Testoni*;
- celodnevni program za družine v nedeljo pred pričetkom sejma na trgu *Piazza Maggiore*, pred knjižnico *Salaborsa*;
- prostorske-vizualne instalacije v mestu, ki opozarjajo na slovensko gostovanje na knjižnem sejmu;

² Sejem obišče okoli 1.500 bibliotekarjev z vsega sveta, v Bologni z ožjo okolico pa je kar 25 knjižnic.

- nastope tandemov avtor/ilustrator v osnovnih šolah in knjižnicah v Bologni, vključno s promocijo projekta JAK »Pot knjige« v italijanskem prevodu;
- promocijo slovenske ilustracije in otroške knjige v lokalnih, regionalnih in nacionalnih medijih, v sodelovanju z izbrano PR agencijo v Italiji;
- slovenski sprejem ob otvoritvi knjižnega sejma z vabljenimi mednarodnimi gosti v eni izmed mestnih palač;
- vzpostavitev t. i. slovenske hiše v času trajanja sejma s slovensko hrano, vsakodnevnimi srečanji stroke in publike;
- vzpostavitev t. i. sejemskega doma slovenskih avtorjev, ilustratorjev in založnikov (s prodajo slovenskih izdelkov, tudi ilustracij, možnim glasbenim programom ipd. v sodelovanju s STO in širše).

V letih 2022 in 2023 in neposredno po nastopu Slovenije kot častne gostje leta 2024 bi bilo smiselno izvajati dopolnilne dejavnosti, ki bi lahko zajemale:

- vključitev partnerstva pri projektu Ustvarjalne Evrope: *Vsaka zgodba šteje*, kjer je JAK eden izmed šestih partnerjev, za uveljavljanje slovenske literature z nadaljnjim izvajanjem B2B srečanj in študijskega potovanja za tuje založnike in urednike v Sloveniji pomladi 2022;
- italijansko-slovenski prevajalski fokus na prevajalskem srečanju v Fosdinovo/Firence (junija 2023 ali junija 2024);
- seminar in predavanje na temo prevajanja otroške in mladinske književnosti na *Giornate della letteratura* v Rimu septembra 2023;
- tradicionalni mednarodni seminar za prevajalce iz slovenščine v tuje jezike v Sloveniji, v letu 2023 fokusiran izključno na otroško in mladinsko književnost;
- ločen zavihek za ilustratorje in avtorje otroških in mladinskih knjižnih del na prenovljeni spletni strani JAK (v povezavi s projektom Frankfurt 2024);
- sodelovanje s slovenskimi lektorati v tujini ter njihovo osredotočanje na otroško in mladinsko literaturo v letih 2022–2024;
- razširitev sodelovanja z Bologna Fiere pri mednarodnih sejmih otroške knjige in ilustracije (izvedba slovenskega fokusa v Šanghaju ali Moskvi v obdobju 2025-2027);
- sodelovanje z *Evropsko prestolnico kulture 2025* v italijanski in Novi Gorici.³

³ <https://www.nova-gorica.si/EPK/go-2025-/>

Potrebno bo zagotoviti dodatna integralna sredstva, namenjena izključno nastopu Slovenije kot osrednje gostje Bolonjskega knjižnega sejma. Za pripravo razstave je sicer del sredstev rezerviran v kohezijski pogodbi, vendar je zaradi zamika častnega gostovanja v Bologni za gostovanje v Frankfurtu potrebno zagotoviti, da se bosta enako kakovostni razstavi ilustratorjev medsebojno dopolnjevali, a se tudi bistveno razlikovali, za častno gostovanje v Bologni je namreč potrebna edinstvenost, ne pa repetitivnost. Zelo premišljeno bo potrebno usklajevati nastope avtorjev za odrasle ter avtorjev za otroke in mladino na obeh sejmih, da bi dosegli čim večjo odmevnost v strokovni in splošni javnosti obeh sejmov.

6.3. Dejavnosti v letih 2024-2026

Slovenske založbe in slovenski avtorji osvajajo knjiž(ev)ne trge in ustanove v Nemčiji in Italiji. Prizadevamo si za večjo pozornost angleško, francosko ali špansko govorečih držav. Glede na srednjeevropsko soseščino, glede na vse mogoče podobnosti in sorodnosti s Čehi, Slovaki, Madžari, Poljaki pa bi se morali zanimati za povezave s sorodnimi ustanovami ali agencijami v državah V4. Ne bi smeli pozabiti na države Zahodnega Balkana. Zanimivih knjiž(ev)nih pojavov je - če ne segamo predaleč - veliko tudi v Turčiji, vsepovsod v Sredozemlju, v Skandinaviji, v Baltskih državah, navsezadnje v Ukrajini. JAK se bo v prihodnjih letih udeleževal tudi sejmov v Londonu, v Istambulu in v Pragi. Z Gruzijo, Španijo in Italijo se pogovarjamo o gostovanju v Frankfurtu...

7. Digitalizacija

Novosti po navadi spremljajo prerokbe dveh vrst: da bodo novosti uničile zaklade preteklosti ali da bodo izboljšale življenje. Nekoč so napovedovali, da bosta izum filma in pojav kinematografov uničila gledališče; nato, da bo televizija nadomestila film; še pozneje, da bodo v tekmi s svetovnim spletom in po zaslugi družabnih omrežij poraženi ali celo propadli tiskani mediji in celo televizija. V valovih so se črnoglede napovedi pojavljale tudi pri knjigah, ki so z nami, odkar so jih začeli tiskati - v začetku zaradi cerkvenih potreb in da bi dosegli množice - sredi davnega petnajstega stoletja. Knjige poleg "papirnega" živijo tudi "digitalno" življenje! Poleg klasičnega kupovanja in branja je vse več ponudbe in povpraševanja tudi na spletu. Danes je veliko govora o t. i. *e-knjigah*, ki objavljajo besedila in/ali podobe v digitalni obliki; od tiskanih objav pa se razlikujejo edino po tem, da jih je mogoče kupiti in brati s pomočjo elektronskih naprav, kot so računalniki, telefoni, tablice itn. Gotovo zbudijo pozornost (in strah) domneve, da bi od knjig ostale samo e-knjige oz. da bi digitalizacija pomenila konec knjig, knjižnic in knjigarn. Danes velike knjižne zbirke prenašajo/pretvorjajo svoje zaloge v elektronsko/digitalno obliko, da je mogoče na spletu doseči klasike, zgodovinske dokumente in tudi novejša knjige, ki prvotno niso izšle v digitalni obliki.

Knjige precej trdovratno kljubujejo medijskim preobratom in prerokbam. Preživele so pritiske cenzorjev in požigalcev, se usmerjale k raznolikim javnostim, bile popularne, propagandne, larpurlartistične, elitne, cenene, dostopne in nedostopne, reprezentančne in žepne... Od vseh branj je branje običajnih knjig še vedno najbolj praktično, saj jih lahko damo v žep, vzamemo v posteljo ali na plažo, saj ne potrebujejo elektrike in tehnike. (Težava je morda v tem, da moramo v primeru, če jih je veliko, zanje priskrbeti prostor v knjižnih omarah.) Pri Slovencih so knjige od zadnje tretjine 19.

stoletja vsebovale skrita sporočila oz. šifre narodne osvoboditve in državnosti. Prva slovenska ustava se je imenovala *pisateljska ustava*.

Voditelji (jugo)slovenske socialistične kulturne politike so - navdihnjeni z marksističnimi idejami - sprožili kampanjo *Vsi smo ustvarjalci* in *Vsi smo umetniki*. Ta kampanja na neki način odmeva tudi v številu knjig (5.000), ki jih na leto napiše tisoč slovenskih pesnikov in pisateljev. Danes je proizvodnja knjig povsod po svetu cenejša in preprostejša, kot je bila nekoč. Danes si lahko - če ne gre drugače - svoje knjige natisnemo z domačim računalnikom in tiskalnikom. Založbe in tiskarne so po zaslugi računalnikov odpustile stavce in korektorje. No, problem niso proizvajalci in proizvodnja, ampak objava in bralci, kar še posebej velja za Slovenijo, katere uradni jezik - kljub temu, da smo ga z osamosvojitvijo rešili iz podrejenosti - govori malo ljudi. Na omejenem trgu količina knjiž(ev)nih proizvodov in proizvajalcev povsem pričakovano povzroča napeto tekmovanje in konkurenco, tudi izključevanje in izločanje, tudi z ideološkimi prijemi, ki mejijo na konflikt interesov itn. (Spomnimo se tiste znamenite izjave: *Ni važno, če je pismen, važno je, da je naš!*)

Opraviti imamo z dvema tekmovanjema: s konkurenco (med založniki in avtorji) za sredstva iz javnih, državnih ali evropskih skladov, in z bojem za bralce. Dogajanje na področju knjige je nemara manj pestro od dogajanja med običajnimi mediji oz. v medijih, ki se posvečajo izključno informiranju in so izpostavljeni političnemu dvorjenju. V demokracijah knjige, sploh umetniške ali znanstvene izdelke le izjemoma prištevajo k "ideološkemu aparatom države". Država pri spodbujanju njihove proizvodnje in potrošnje drži roko čim dlje stran od odločanja o finančnih podporah. Za ta namen ustanavlja različne strokovne ustanove, "svete", agencije itn.

Moderno življenje ponuja različne in številne oblike informiranja, spoznavanja in prepoznavanja pomembnih pojavov, konceptov, navodil; razvedrila in umetniških užitkov. Te oblike so večinoma preprostejše in privlačnejše od branja knjig. Veliko mladih ljudi danes branje knjig sploh odklanja, češ, da je tako ali tako vse na spletu. Zagovorniki digitalizacije knjižne proizvodnje in trga se zanašajo, da bodo bralce - če jih ne bo mogoče navdušiti v knjigarnah ali knjižnicah - pridobile z objavami na spletu. Tu se pojavljata dve možnosti: e-knjige in "portali" z informacijami o knjigah, z različnimi novinarskimi sporočili, privlačnimi podobami, celo filmskimi prispevki. Potrošnja (nakup, izposoja) e-knjig, ki nadomeščajo tiskane objave, vsekakor omogoča bralske užitke in ohranja knjižno kulturo; vprašanje je le, ali e-knjige bralce dodajajo, ohranjajo, ali doživljajo enako usodo kot tiskane knjige, da je torej bralcev vse manj ne glede na moderno obliko objave. Nekaj drugega so t.i. omrežja, portali in kanali, ki ne prinašajo knjižnih besedil, ampak povezujejo udeležence kulturnega življenja z vsakovrstnimi članki, kolumnami, informacijami, kronikami, komentarji, tudi govoricami in trači. To so pravzaprav specializirani kulturni mediji, kot so bile nekoč revije in tedniki, in kot so kulturne rubrike v časnikih.

Spletni časopisi (portali, kanali) so posredniki med kulturnimi proizvodi (npr. knjigami) in kulturno javnostjo oz. bralci. V svojih uvodnih predstavitev pogosto pišejo, da so nastali zaradi pomanjkanja ustreznih medijev, zaradi demokracije in svobode. S temi spletnimi pojavi, ki se praviloma sklicujejo na svobodo misli in ustvarjanja, se resnično spreminja medijska pokrajina: vse več pomembnih

informacij dobimo na spletu in vse manj v tisku. So pa ti spletni časopisi ranljivi iz dveh razlogov: ker so besedila, ki jih objavljajo, praviloma napisana za aktualno in sprotno uporabo in nimajo (vz)trajne vrednosti, kot jo imajo knjige pa tudi književne revije, kot sta npr. *Literatura* ali *Sodobnost*, ki se - po pravici povedano - ne moreta pohvaliti z visoko naklado, popularnostjo ali odmevnostjo. Res morda več ljudi "klikne" časopis *Air Beletrina*, kot jih bere *Sodobnost*, vendar gre za dva popolnoma različna vira informacij, ki se - po vsem videzu - ne izključujeta, ampak dopolnjujeta.

Vprašanje je, ali opisani digitalna pestrost in raznolikost rešujeta zagonetko opešanega knjižnega branja? Ob vsej pestri ponudbi knjige ne zapeljujejo bralcev k večjim nakupom ali rednemu branju knjig. Ostane bistveno vprašanje: zakaj je branje knjig (in e-knjig) pomembno? Najbrž ne samo zato, ker ga priporočajo profesorji in založniki, pač pa zato, ker branje, če se ga lotimo z resnostjo in potrpljenjem, omogoča preseganje realnosti vsakdanjega delovnega odnosa, pouličnih resnic in govoric. Branje predpostavlja preseganje/transcendenco neposredne in začasne izkušnje ter omogoča vstop v svojevrstno realnost, ki jo imenujemo realnost literature, pesništva in mišljenja. Seveda pa mora biti vstop dobro označen, realnost za njim pa prepričljiva, zanimiva, zabavna, po možnosti pretresljiva. Branje odvrta od stereotipov, giblje domišljijo in bogati duha. Mediji, ki so namenjeni drsenju po "občih mestih" in preganjanju dolgčasa, takšnim nalogam niso kos.

Za celovito ukrepanje v procesu digitalizacije, ki dandanes ni opcija, temveč dejstvo, gre upoštevati različnost, vendar tudi prepletenost različnih ravni:

7.1. Produkcija

Digitalizacija na tem področju pomeni širjenje e-knjige, tudi zvočnih knjig in zagotavljanje hranjenja v digitalnem okolju. Vse poslovanje JAK, ki služi podpori knjig, mora biti v e-okolju. Dosedanje spletne strani JAK so dejansko namenjene prvenstveno temu, tj. prijavam za subvencije in objavam rezultatov. Nekaj rezerve tu seveda tudi še je. JAK bi morala zavezati izdajatelje knjig, ki dobijo podporo iz njenih sredstev, k brezplačni ponudbi sleherne sofinancirane knjige v e-obliki (po določenem času, npr. po nekaj letih). Bo pa treba zagotoviti povezavo z drugimi ravnmi. Premisliti je treba, kako se zagotovi vsaki knjigi DOI, kar omogoča popolno izsledljivost v računalniškem sistemu.

Pri produkciji klasične knjige omogočajo nove e-tehnologije zagotavljanje visokih standardov produkcije (prelom, tisk), ki jih vse s strani JAK subvencionirane knjige ne dosegajo. JAK naj tu postavi določene minimalne standarde.

7.2. Distribucija, založništvo, trženje knjig, knjižničarstvo, informacije o knjigah

Tovrstne informacije so dosegljive v opisih, ki so namenjeni knjižnični evidenci. Prek dejavnosti JAK, ki je zavezana celotnemu področju knjige, je mogoče ustvariti še dodatne povezave, ki iskalcu

informacij – kdor koli je že to – omogočijo dobiti informacije, ki jih potrebuje. To pomeni, da se je treba posvetiti povezavam knjižničnih (informacijskih, izposojevalskih) in knjigarniških informacijskih mrež. Pri tem se je treba izogibati podvajanju, v vsakem primeru je treba povezovati informacije iz različnih ustanov in zbirk (npr. opozarjati na tisto, kar obstaja v NUK).

JAK vse te povezave lahko zagotavlja najmanj za dela, katerih izdajo finančno podpre. Informacije morajo biti čim bolj celovite, da se lahko njihov iskalec odloči, kakšen dostop do knjige potrebuje – knjižničarski ali pa želi knjigo imeti (in v kakšni obliki). Ali pa da se dvigne na specializirano raven zanimanja za določeno delo, tematiko ipd.

7.3. Prenosi knjige v druge medije, povečevanje splošnega (nespecializiranega) zanimanja za knjigo in branje

Na tej ravni se zagotavljajo povezave in informacije o knjigah v različnih medijih (digitalizacija stare slovenike – dLib, Wikivir ipd.); pri literarnih delih v ekranizacijah, filmskih adaptacijah, radijskih igrach, intermedialne povezave z drugimi vrsti umetnosti, npr. upodobitve motivov v slikarstvu, navzočnost v glasbi ipd. Tudi povezave do rokopisov in historičnih objav naj bodo zagotovljene – (npr. v zbirki dLib.si; NUK je tu že naredil veliko, zlasti v primerjavi z drugimi institucijami pri nas); po možnosti tudi v mednarodnem prostoru (mnogo za slovenskega bralca zanimivega gradiva je v velikih knjižnicah po svetu, npr. v dunajski Avstrijski nacionalni knjižnici – časopisna zbirka ANNO ipd.). Podobno velja za povezave z izvirniki pri prevodnih besedilih, zlasti pri klasičnih. To pomeni povezave ali vsaj opozarjanje na e-knjižnice posameznih jezikov oziroma kultur (kot je npr. sijajna Gallica). Posebej pomembna je na tej ravni zagotovitev vstopa knjige v komunikacijske kanale mlajših generacij, ki se razlikujejo od standardnih, ki so relevantni pri starejših.

7.4 Publicistika, znanost

Na tej ravni gre za posredovanje: na eni strani za publicistiko, (literarno) kritiko, recenzije, ocene v različnih medijih (tiskani mediji, radio, TV, splet; blogi, vlogi), na drugi strani gre za specializirane, poglobljene dejavnosti, kamor sodi tudi znanstveno-raziskovalna, izobraževalna. Zagotavljajo se dostopi do znanstvenih študij in objavljenih rezultatov uspešno realiziranih znanstvenih projektov; znanstvenokritične objave (npr. Brižinskih spomenikov, starejših slovenskih tekstov) ter dostopi do komentarjev posameznih izdaj, grafičnih predstavitev usode knjig, avtorjev (literarni atlasi, vodniki ipd.). Na tej ravni so neogibne tudi povezave z arhivskimi mrežami.

7.5 Povezave z gospodarstvom, vzgojno-izobraževalnim sistemom

Tu je pomembna predvsem povezava s turistično industrijo, v okviru katere je segment kulturnega turizma vse pomembnejši. Ob klasičnih literarnozgodovinskih vodnikih v knjižni obliki (npr. Sabov,

Joycejev, Svevov Trst) je mogoče izdelati takšne v e-obliki, s kodami itd. Na tej ravni mora biti samoumevno povezovanje z vsebinami v točkah »c« in »č«.

Predstavljena shema ni dokončna, temveč odprta v dopolnitev; zaradi razumljivosti v sedanjem trenutku je predstavljena do določene mere »analogno«, saj digitalna tehnologija ne samo omogoča, marveč tudi praktično udejanja mrežno povezovanje prek različnih ravni; splošno zanimanje more voditi k specialnemu, obrobno k osrednjemu itd. Opis je »analogen« predvsem zaradi preglednosti.

Prav tako je bistveno, da se pri digitalizaciji vedno zagotavlja možnost povratne informacije oziroma dialoga med različnimi instancami ter možnost širjenja mrež in povezav z bloggerskimi stranmi ipd. Digitalizacija s povečano interakcijo širi prostor knjige in možnost njene recepcije.

Kaj je cilj digitalizacije področja knjige? Najkrajše rečeno: povečanje zanimanja za knjigo na vseh ravneh z lažjim in hitrejšim dostopom do njenih in spremljajočih vsebin, ki delujejo vabljivo, vključujoče, dialoško. Recepcijsko stanje je namreč v Sloveniji slabo. Vse v spletnem okolju mora biti delano z namenom širjenja in poglobljanja bralne oziroma knjižne kulture. Knjiga daje na preseku informacijske »količine« in vrednot (etična, moralna razsežnost) tisto, kar drugi mediji ne morejo, ker so pretežno ali docela informacijsko usmerjeni. Niso dialoški, kar branje knjig je. V interakciji je knjiga bistvena za obstajanje družbe; ta ne obstaja sama po sebi in od nekdanj, temveč se vedno oblikuje sproti, v okviru dialoškega principa in demokratičnega načina življenja v smislu načel, predstavljenih v govoru F. D. Roosevelta o štirih prostostih januarja 1941 (na katere je bila v načelih oprta tudi ustanovitev Organizacije Združenih narodov). Za to so potrebne definirane problemske teme, morda tudi nekatera izhodišča in vzpodbuden prostor za izmenjavo misli, kritičnost in sproščanje ustvarjalnih energij. Prednost digitaliziranega okolja je ob možnosti hitrega pretoka informacij in različnih medijev tudi možnost nenehnega dialoga oziroma poliloga.

Dejavniki tveganja: glavna ovira je izključujočnost oziroma izločevalnost – nasploh nedialoškost – slovenskega prostora v marsikaterem segmentu. Ni tudi resnega zavedanja o tem, kaj digitalizacija omogoča v posameznih okoljih, zlasti v humanistiki. Študij digitalne humanistike je v Sloveniji v primerjavi s stanjem ponekod drugod v zelo slabem položaju. Po drugi strani je v tradiciji divje misli mnogo zanesenjaštva v smislu odprave dosedanjih oblik kulture, hranjenja informacij, kar pa je povsem neustrezna poenostavitev.^[8]

8. Bralne navade

8.1. Ocene, spodbude

Novi naslovi. Britanska industrija knjige proizvaja na leto 173,000 *novih naslovov*; ZDA več kot milijon naslovov, Francija 47,500 naslovov, Nemčija po različnih ocenah med 70,000 in 90,000 nslovov. Te številke bi seveda morali prilagoditi glede na izjemen domet angleščine in francoščine: angleško

govori več kot milijarda in 350 milijonov ljudi, francosko pa okrog 300 milijonov. Posebej knjige v angleščini imajo na voljo velikansko tržišče. Britanske se prodajajo v ZDA, Kanadi, Avstraliji..., ameriške praktično vsepovsod. Enoletna knjižna proizvodnja v Sloveniji znaša okrog 4,000 knjig. Recimo, da na milijon Nemcev pride okrog 1,000 naslovov, enaka številka pa velja tudi za Francijo. Navedene številke seveda ne govorijo o bralnih navadah, o diferenciaciji bralske publike; o nakladah, o prodanih, sposojenih ali prebranih izvodih.

Število izvodov. V Franciji je povprečna naklada okrog 5,000 izvodov, v Nemčiji je povprečna naklada romanov okrog 4.000, stvarnih knjig okrog 2000. V Sloveniji je - po oceni Mihaela Kovača - povprečna naklada 826 izvodov, Slovenija tedaj proizvede okrog 3 milijone izvodov knjig, oz. 1,5 knjižne enote na prebivalca; nemška proizvodnja znaša okrog 3 izvode na prebivalca, francoska pa 6,5 izvodov na prebivalca, kar je desetkrat toliko kot na Kitajskem.

Poraba knjig. Slovenci kupijo povprečno po 2 knjigi na leto, v knjižnicah si izposodijo 3,5 knjig. 53% slovenskih državljanov ne bere knjig, na Norveškem je številka 12%. Na Norveškem je poraba knjig trikrat večja kot v Sloveniji. Norvežan prebere na leto 15,5 knjig, Slovenec okrog 5: polovica prebivalcev nobene, bralci 10. Ti podatki niso povsem zanesljivi, saj večina slovenskih knjig, vsaj tistih, ki jih podpira JAK, teh je okrog 250, izhaja v manjših nakladah, pogosto okrog 300 izvodov.

Nove tehnologije. V zadnjih letih prihaja pri proizvodnji in porabi knjig po svetu do večjih sprememb. Poleg tiskanih izhajajo tudi elektronske in zvočne knjige. Vendar mednarodne raziskave kažejo, da je pri izdelavi in porabi knjig v manjših državah nekaj problemov.

Vse te spremembe so postavile majhne evropske knjižne trge, kot so Slovenija, Hrvaška, Litva, Latvija, Estonija in Srbija v položaj zadnjih utrd tradicionalnih modelov objavljanja. V takih državah praktično ni samo-objav in elektronskih knjig. Še več, med temi državami je glavni format še vedno vezana knjiga. Kljub temu povsod narašča število naslovov, krčijo se povprečne naklade in manjšajo se zaslužki. Posledica tega je postala vse bolj pomembna vloga javnega denarja, ki ga potrošijo vlade, da bi spodbudile domačo knjižno proizvodnjo kot sredstvo nacionalne kulturne identitete.

V Sloveniji so naklade večinoma nizke, vzrok temu je relativno majhna pripravljenost za kupovanje in branje knjig. Le 1% (udeležencev anket, recimo državljanov) kupi na leto več kot 20 knjig, kar pomeni, da imamo opraviti z majhnim številom oseb, ki imajo doma knjižnico oz. potrebo po zbiranju in večkratni uporabi knjig, njihovem posredovanju družinskim članom, prijateljem itn. Če upoštevamo kupljene in izposojene knjige, jih na prebivalca Slovenije pride okrog 5, na povprečnega slovenskega bralca okrog 10. V državah severno in zahodno od Slovenije so številke višje, na Norveškem kar trikrat.

V zvezi s temi podatki se poleg splošnih kulturnih in moralnih vprašanj (*ali smatramo, da je branje vrednota?*) odpirajo še druga važna vprašanja:

1. ali je mogoče intelektualno kompetenco meriti s količino prebranih knjig? ali na intelektualne sposobnosti vpliva kvaliteta branja (poglobljeno branje)?
2. ali je naraščanje oz. upadanje števila študentov/izobražencev povezano z naraščanjem oz. upadanjem branja;
3. ali ob vse skromnejši porabi knjig lahko pričakujemo zmanjšanje števila kompetentnih/vrhunskih izobražencev?
4. kako je mogoče spodbuditi večjo in boljšo porabo knjig, ki jih na Slovenskem sicer ne primanjkuje?

Medtem ko je mogoče pritrdilno odgovoriti na prva tri vprašanja, je četrto vprašanje precej bolj zagonetno in zahtevno. Odgovor nanj je povezan s splošnim kulturnim vzdušjem v družbi, z artikuliranostjo knjižnega/književnega okolja, npr. s kritiško spremljavo knjižne proizvodnje, predvsem pa s šolskim sistemom, s pripravljenostjo in prijemi učiteljev in profesorjev. Če bralec iz takšnega ali drugačnega razloga pozna le majhno število knjig, se seveda ne more zavedati raznolikosti knjižne ponudbe in možnosti duhovnih pustolovščin, ki jih ponuja branje. Pomanjkanje bralne kulture bo prej ali slej zbudilo vtis pomanjkanja ponudbe in znašli se bomo v začaranem krogu. Naključen oz. omejen izbor lahko privede do razočaranja nad branjem in zmanjša povpraševanje po knjigah; kar lahko vpliva na manjšo proizvodnjo, na manj kakovostne založniške programe in nižje naklade. Kako naj - ob pomanjkanju sistematične kritike in promocije kakovosti - izberemo zanimive knjige in si popravimo vtis njihove načelne nezanimivosti?

Dobre knjige beremo z užitkom in jih ne moremo odložiti, dokler jih ne preberemo. Če se - recimo v zvezi s sodobno književnostjo ali v zvezi s ponudbo stvarne literature - razširi sloves nezanimivosti in dolgočasnosti, utegne takšno razpoloženje vplivati na mnoge negativne procese, ki bodo prizadeli založbe, avtorje, posredno pa tudi bralce. V zvezi s temi procesi pogosto slišimo in beremo kritične pripombe o nedemokratičnosti in nepreglednosti ("netransparentnosti"). V kulturi in posebej pri umetnosti ima kakovost/strokovnost prednost pred demokracijo.

8.2. Raziskovanje bralnih navad v Sloveniji in svetu

Javna agencija za knjigo spodbuja in bo v prihodnjih letih še intenzivneje spodbujala raziskovanje bralnih navad v Sloveniji in drugih državah. Ena takšnih raziskav poteka pod vodstvom red. prof. dr. Mihaela Kovača.

Tempo razvoja tehnologij za razmnoževanje besedil je v zadnjih 150 letih pomembno diktiral načine, ki so jih v primarnem, sekundarnem in terciarnem izobraževalnem sistemu uporabljali za dostopanje do znanja. Če so bile še v sedemdesetih letih minulega stoletja knjige osrednji medij za pridobivanje znanja, so se s pojavom novih tehnologij knjižne vsebine začele umikati novim, krajšim formatom, najprej fotokopijam, nato pa digitalnim zaslonskim vsebinam. Ta obrat v načinih dostopanja do znanja je postal predmet znanstvenega raziskovanja in evaluiranja šele v zadnjih dveh desetletjih. Kot velja za vsako novo raziskovalno področje, se je pri tovrstnih raziskavah pojavil kup metodoloških

vprašanj, težav in protislovij, z enim samim nespornim raziskovalnim rezultatom: spremembe v formatih in nosilcih besedilnih medijev niso nevtralne, pri čemer je nekaj metaštudij pokazalo tudi, da je pomnjenje in razumevanje daljših linearnih besedil boljše, kadar jih beremo s papirja kot z zaslona. Da odmik od branja daljših besedil ni vrednostno nevtralen, nakazujejo tudi rezultati zadnje raziskave PISA, ki kažejo, da so najstniki, ki ne berejo daljših linearnih besedil, slabše bralno pismeni kot tisti, ki jih berejo. Že ti parcialni rezultati nakazujejo, da imajo rezultati tovrstnih raziskav uporabno vrednost za izobraževalno in kulturno politiko, uporabni pa so tudi za založniško industrijo, ko se odloča, v kakšnih formatih bo izdajala svoje izdelke. Raziskovalni projekt bo razdeljen na štiri sklope, ki bodo potekali sinhrono.

V prvem sklopu bomo najprej pregledali raziskave o bralnih navadah v splošni populaciji. V tridesetih letih minulega stoletja je Gallupov inštitut izvedel prvo tovrstno raziskavo branja v ZDA, po drugi svetovni vojni pa so tovrstne raziskave začeli izvajati v številnih evropskih državah. V Sloveniji smo v tedanji Jugoslaviji in v vzhodni Evropi na tem področju orali ledino, saj smo prvo raziskavo bralnih navad pripravili in rezultate objavili leta 1979. Razmeroma kmalu se je pokazalo, da na rezultate raziskav vpliva način anketiranja (= v živo, preko telefona ali preko spleta), za povrh pa je za ustrezno interpretacijo tovrstnih raziskav nujno, da so longitudinalne in mednarodno primerljive, saj rezultate v posamezni državi lahko razumemo le, če jih postavimo v ustrezen časovni in mednarodni okvir. V zadnjih treh desetletjih tovrstne raziskave po naročilu izvajajo agencije za merjenje javnega mnenja, ki pa pri pripravi vprašalnikov pogosto ne upoštevajo longitudinalnosti in mednarodne primerljivosti, saj precej svojevoljno spreminjajo vprašalnike. Še dodatna težava se je pojavila z razvojem digitalizacije, s pojavom zaslonskih medijev, saj je bilo tudi njihovo rabo – tako glede besedilnih kot nebesedilnih vsebin – potrebno vključiti v tovrstne raziskave, hkrati pa so postali tudi pomembno orodje za izvedbo tovrstnih raziskav. S predlaganim raziskovalnim projektom se želimo priključiti projektu sinhronizacije in posodobitev metodologije za raziskovanje bralnih navad, ki poteka v razvojnem delu mreže evropskih knjižnih sejmo Aldus + (<http://www.aldusnet.eu/knowledge-hub/>) in rešitve v Sloveniji testirati s pilotno raziskavo. Na ta način bi postavili temelje za finančno razmeroma nezahtevne nadaljnje longitudinalne raziskave branja v Sloveniji.

V drugem sklopu bomo vzeli pod drobnogled bralne navade na primarni, sekundarni in terciarni (na izbranih, predvsem pedagoških programih) ravni vzgojno-izobraževalnega sistema. Obstoječe raziskave namreč kažejo, da je za uvajanje v branje daljših linearnih vsebin pomembna družinska vzgoja, da pa bi morali pomanjkljivosti ali morebitno odsotnost le-te morali nadomestiti v vzgojno-izobraževalnem sistemu od vrtca naprej. To je v Sloveniji še toliko bolj pomembno, saj smo glede družinske vzgoje bralca v daljše linearno branje na repu razvitih držav. Pri tem nas bo zanimalo dvoje: z raziskavo med učenci in dijaki bomo nadgradili podatke o družinskih bralnih navadah, ki jih bomo v prvem sklopu dobili s pomočjo raziskav o bralnih navadah v splošni populaciji, nato pa bomo raziskali bralne navade bodočih in že zaposlenih strokovnih delavcev v vzgojno-izobraževalnih ustanovah ter ugotavljali, ali obstoji korelacija med bralnimi navadami strokovnih delavcev, vzgojo bralne kulture in navadami dijakov in učencev. Prav tako bomo raziskali, če in na kakšen način učenci in dijaki pri učenju uporabljajo učbenike in druga učna gradiva z daljšimi besedili in ali učitelji pričakujejo, da bodo učenci in dijaki uporabljali tovrstna gradiva. Zanimalo nas bo tudi razmerje med

rabo tiskanih in zaslonskih gradiv, ter razmerje med besedilnimi, slikovnimi in zvočnimi vsebinami v zaslonskih in tiskanih medijih. Nekaj preliminarnih raziskav (Kepic Mohar in Kovač, 2021; Užmah, 2021) na manjšem vzorcu je namreč pokazalo, da se dejansko stanje v izobraževalnem sistemu pomembno razlikuje od uveljavljenih prepričanj ter didaktičnih doktrin in teorij ter da slikovni in zvočne vsebine v učnih gradivih izpodrivajo besedilne vsebine. Tudi tu nas bo zanimala korelacija med bralnimi navadami in načini rabe ter vrstami učnih gradiv.

V tretjem sklopu bomo razvili metodologijo za zbiranje vseh tistih knjižno-založniških in knjižničarskih statistik, ki s podatki o produkciji, prodaji in izposoji knjig dodatno osvetljujejo podatke, ki jih bomo dobili s pomočjo raziskav o bralnih navadah. Znotraj tega sklopa bomo posebno pozornost namenili metodologiji za spremljanje produkcije in rabe digitalnih bralnih vsebin.

V četrtem sklopu bomo pregledali obstoječe raziskave o vlogi in pomenu linearnega branja in – če bo teh raziskav dovolj in če se bo pokazalo, da metodologija teh raziskav to omogoča – izdelali metaštudijo. Pri tem nas bo posebej zanimalo, kakšne pozitivne in negativne eksternalije ima daljše linearno branje v zaslonskem okolju. Rezultati, ki jih bomo na ta način pridobili, nam bodo pomagali bolje razumeti vlogo linearnega branja v sodobnih družbah in nam bodo služili kot osnova za razumevanje rezultatov, ki jih bomo dobili v okviru prvega in drugega raziskovalnega sklopa. Na teh osnovah bomo izdelali tudi vrednotni okvir, ki bo pomagal umestiti linearno branje v izobraževalno in kulturno politiko.

8.3. Vpliv pandemije na bralne navade in kupovanje knjig.

Iz poročila raziskave, ki jo je mednarodno združenje založnikov (*International Publishers Association – IPA*) izvedlo med avgustom in oktobrom 2020, izhaja, da je zaradi spremenjenih navad med bralci in kupci knjig v tem obdobju prišlo do povečanega zanimanja za e-knjige in zvočne knjige. Na ta porast je pomembno vplivalo zaprtje fizičnih knjigarn in knjižnic, kar je bralcem otežilo dostop do knjig. Nekateri založniki so poskušali vrzel zapolniti s spletno prodajo svojih knjig, na kar pa so negativno vplivale zamude in težave pri distribuciji. Digitalne poti so zato postale izredno pomembne za dostop založnikov in knjigotržcev do bralcev. Založniki in knjigarnarji, ki se tej spremembi niso uspeli hitro prilagoditi, so utrpeli hude izgube dohodka.

Zaprtje fizičnih knjigarn je s seboj prineslo tudi spremembe v nakupnih navadah in obnašanju kupcev. Spletne trgovine namreč otežujejo naključno odkrivanje novih naslovov oziroma postavljajo v ospredje predvsem najpopularnejše naslove, kar vzbuja skrb glede zmanjševanja raznolikosti knjižne ponudbe.

9. Knjigarne

Velikega pomena je povezava med spodbujanjem branja in kupovanja knjig ter dejavnostjo in podporo knjigarnam. JAK kot javna agencija podpira vse procese, ki so povezani s slovensko knjigo, z njeno produkcijo in recepcijo. Gre za podporo avtorjem, založbam, knjižnicam in knjigarnam. Pri tej podpori mora JAK ravnati odgovorno in enakopravno do vseh udeležencev. Nekateri procesi seveda potekajo mimo JAK, saj so npr. založništvo in knjigarne povezani s tradicijami, podedovanimi položaji, interesi, tržnimi zakonitostmi itn.

Predvsem manjši založniki se v zvezi s knjigarnami upravičeno pritožujejo zaradi pomanjkanja neodvisnosti in zaradi ekskluzivnosti nekaterih večjih knjigarn. Relativno dobro naj bi bilo poskrbljeno za knjige založb, ki imajo "svoje" knjigarne. V teh knjigarnah/trgovinah naj bi bile knjige drugih založb zastopane tudi zaradi visokih rabatov, ki so še posebej visoki, kadar naj bi trgovine izpostavljale posamezna dela iz "tujih hiš" (do 45% cene prodane knjige).

JAK pozdravlja odločitve Vlade Republike Slovenije, da se »Mladinsko knjigo Trgovino zaradi izjemnega pomena za delovanje slovenske knjigarniške mreže opredeli kot strateško državno naložbo, s ciljem, da se ohrani ta steber slovenskega knjigotrštva«, kot je zapisano v Nacionalnem programu za kulturo 2022-2029. Zaradi ranljivosti slovenske knjige, nizkih naklad slovenske knjižne produkcije in dostopnosti knjig manjših založb je potrebno ohraniti jedrne dejavnosti na področju knjigotrštva.

10. Knjižnično nadomestilo

V zvezi z avtorji, pisatelji in pesniki je treba upoštevati, da zaradi množičnosti upada njihova javna vloga oz. da je - kot je rekel Andy Warhol - vsak od njih slaven "pet minut". V nasprotju z zgodovinskim poslanstvom vse do nastanka narodne države je položaj pisateljev vse manj vpliven, kar se kaže tudi v delovanju društev, konferenc in pisateljskih srečanj.

Mehanizem knjižničnega nadomestila, za izvajanje katerega je na podlagi Zakona o javni agenciji za knjigo Republike Slovenije^[9] pristojna Javna agencija za knjigo RS, pomembno prispeva k izboljševanju položaja avtorjev, ne le na področju leposlovja, pač pa tudi na področjih prevajanja, ilustracije in fotografije ter glasbe in filma.

Izvajanje knjižničnega nadomestila temelji na evropskem predpisu za ureditev področja intelektualne lastnine »Direktivi o pravici do dajanja v najem, pravici do posojanja in o določenih pravicah, ki so sorodne copyright-u na področju intelektualne lastnine«^[10]. Direktiva je bila sprejeta s ciljem, da znotraj članic doseže minimalno harmonizacijo glede ureditve omenjenih pravic. Na podlagi direktive je slovenski Zakon o avtorski in sorodnih pravicah^[11] (ZASP) v 36. členu določil izvzetje knjižničnega nadomestila iz zakona: »Pravica javnega posojanja je pravica do ustreznega nadomestila v skladu z Zakonom o knjižničarstvu (Uradni list RS, št. 87/01 in 96/02 – ZUJK), kadar

se daje izvirnik ali primerek dela v rabo za določen čas, brez neposredne ali posredne gospodarske koristi in če poteka prek organizacije, ki izvaja to dejavnost kot javno službo.» V nadaljevanju člena določi izjeme, za katere določbe o ustreznem nadomestilu za javno posojanje ne veljajo (npr. za javno posojanje izvirnikov ali primerkov knjižničnega gradiva v nacionalni, šolskih in visokošolskih ter specialnih knjižnicah.)

Slovenija je torej skladno z možnostjo, ki jo določa Direktiva, izkoristila možnost derogacije od izključne pravice. Knjižnično nadomestilo je bilo tako izvzeto iz Zakona o avtorski in sorodnih pravicah in opredeljeno v 56. členu Zakona o knjižničarstvu. Slovenska zakonska določba za knjižnično nadomestilo (skladno z možnostjo, ki jo določa Direktiva) pravico do javnega posojanja ureja na temelju kulturno-političnega modela, kar ji omogoča, da oblikuje različne inštrumente za podporo avtorjem knjižničnega gradiva in s tem spodbudi ustvarjalnost na posameznih področjih kulture. Izhodišče oblikovanja slovenskega modela temelji na primerjavah prednosti in slabosti nekaterih evropskih modelov, ob tem pa je bilo ključno vodilo vzpostaviti enostaven in transparenten model, ki bo prednostno podpiral izvirno slovensko literaturo, komercialno uspešnemu knjižničnemu gradivu pa namenjal manj. Zato slovenski model vključuje dva inštrumenta za izvajanje knjižničnega nadomestila: denarne prispevke živečim avtorjem knjižničnega gradiva za izposajo njihovih del in delovne štipendije za ustvarjalnost. Za nadomestilo v obliki denarnih prispevkov se upošteva merilo izposoje v splošnih knjižnicah, pri štipendijah za ustvarjalnost pa kriterij kvalitetne izvirnosti.

Sam postopek izvajanja knjižničnega nadomestila določa Pravilnik o izvajanju knjižničnega nadomestila^[12], ki je v pristojnosti Ministrstva za kulturo, JAK torej lahko na spremembe vpliva zgolj s svojimi predlogi. V preteklih letih je JAK pobude za spremembo pravilnika poslala že večkrat, vendar v času priprave tega dokumenta do spremembe še ni prišlo. Kot bistveno težavo JAK vidi postopek podeljevanja »denarnih prispevkov živečim avtorjem knjižničnega gradiva za izposajo njihovih del«, ker je postopek določen na način, da se mora do 1000 potencialnih upravičencev v postopek vključiti dvakrat. Menimo, da bi bilo mogoče začeti postopek po uradni dolžnosti in s tem razbremeniti upravičence.

Pri podeljevanju štipendij za ustvarjalnost pravilnik JAK postavlja v zelo neugoden položaj, ker je odgovorna za izvedbo celotnega upravnega postopka in njegovo zakonitost, hkrati pa je v domeni stanovskih društev oblikovanje ciljev štipendiranja, kategorij avtorjev in meril oziroma kriterijev za ocenjevanje vlog skupaj s točkovnikom. V obdobju veljavnosti nove strategije se kot izziv kaže tudi sprotno spreminjanje pravilnika, ki bo odražalo dogajanje pri izposoji knjižničnega nadomestila. V času od začetka izvajanja knjižničnega nadomestila je namreč tudi pri izposoji knjižničnega gradiva prišlo do velikih sprememb, ki jim pravilnik ni vedno sledil (npr. pojav elektronskih in zvočnih knjig) in kar bo potrebno čimprej urediti. Stališče JAK je, da so štipendije namenjene mladim avtorjem in samozaposlenim avtorjem; torej ni smotrno s štipendijami nagrajevati stalno zaposlenih in upokojenih avtorjev, ki so v primerjavi z mlajšimi in samozaposlenimi - finančno preskrbljeni.

11. Pomanjkljivosti in izzivi JAK v prihodnjih letih (do 2026)

JAK je obremenjena z nekaterimi vzorci poslovanja iz preteklosti kot tudi z nekaterimi ideološkimi stereotipi. Eden najbolj neprijetnih in neprijaznih pojavov so listine (odločbe, pogodbe, razpisi, zapisniki...), ki bralce, stranke, zainteresirane oz. potencialne sodelavce bolj odbijajo kot privlačijo. V prihodnosti se bo JAK trudila skrajšati oz. odpraviti (neproblematične, splošno dostopne in splošno veljavne) formalnosti, ki zapletajo in otežujejo sodelovanje na področju knjige. Razpisi, odločbe in pogodbe morajo biti kratki in jasni, obsegati bi smeli dve ali tri strani. Razna splošna (pravna, zavarovalna...) navodila bodo objavljena zunaj dokumentov, ki so namenjeni dostopnosti, nedvoumnemu razumevanju in konstruktivnim odnosom med JAK in sodelavci, avtorji, založbami, državnimi in drugimi ustanovami.

Ob tem, da je osebje JAK maloštevilno, je preobremenjeno z mnogimi formalnostmi, kot so nepregledni dokumenti, različna poročila itn. Poslovanje JAK je treba poenostaviti. Glede na to, da je v Sloveniji malo strokovnjakov, ki so se pripravljene zaposliti za določen čas (2022-2023), za čas trajanja projekta Frankfurt in kohezijske pogodbe, bo JAK v teh letih sklenil več pogodb s honorarnimi sodelavci.

JAK bo v prihodnosti še dosledneje kot doslej upošteval načela, kot so kvaliteta, strokovnost, nepristranskost in politična nevtralnost. Za ta namen so že bile ustanovljene in bodo tudi v prihodnje delovale strokovne skupine in komisije, ki jih bo potrjeval Svet JAK.

Uradn(išk)o poslovanje je pomemben del življenja na JAK. Od njega so odvisne založbe, avtorji in mnogi pogodbeni partnerji. Poenostavitev in preglednost tega poslovanja - z ozirom na mnoge obveznosti in maloštevilnost zaposlenih - sta nujni. Toda pravo poslanstvo JAK je onstran administracije in birokracije. V prihodnjih letih naj bi se okrog JAK zbirali pomembni avtorji in gosti, ki se bodo posvečali temeljnim problemom knjige in kulture.

Na FKS 2023 bo mogoče "omrežiti" mnoge umetnike, prevajalce in intelektualce, ki se ukvarjajo s knjigo in književnostjo. V letu 2024 bi jih vse skupaj povabili na Ljubljanski knjižni sejem in na različne - mnogoštevilne - festivale, v naslednjih letih pa bi se krog povabljenih povečal.

Po letu 2023 pričakujemo večje zanimanje tujih založb za naše knjige, pozitivni učinki pa bodo tudi v turizmu in v zunanji politiki. V letu 2023 bo Slovenija gostovala na londonskem knjižnem sejmu. JAK je - preko svojega direktorja - vključena v pobudo za tesnejše srednjeevropsko sodelovanje na področju kulture (*Patrimonium Sancti Adalberti* v Pragi).

Do leta 2026 bi morala JAK doseči premike pri bralni kulturi. Dosedanja prizadevanja so bila omejena in tradicionalna. V skandinavskih državah ni le (absolutno in relativno) mnogo več bralcev knjig kot v Sloveniji, kar ne more biti naključje. Bralna pismenost spada med temeljna kulturna in politična pričakovanja oblasti, ki spodbujajo bralne programe v šolah, kupovanje knjig za domače knjižnice itn.

Okrepiti je treba sodelovanje med JAK, Ministrstvom za kulturo in Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport na področju bralne kulture in bralne pismenosti. Ta težnja odraža intenzivno sodelovanje vseh treh subjektov pri pripravi Akcijskega načrta 2021 – 2025 v okviru Nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti 2019 – 2030. JAK in MK se zavzema za konkretne operative projekte z merljivimi rezultati in v dani situaciji zagovarja stališče, da je treba manj poudarka nameniti raziskavam in analizam, ki so predvsem podlaga za nadaljnje strateške cilje, ne morejo pa bistveno doprinesti k željenemu dvigu bralne kulture in bralne pismenosti.

Seveda primanjkuje praktičnih primerov, s katerimi bi lahko dosegli takšne cilje. Pot do dejanj predpostavlja odgovor na dve temeljni vprašanji:

1. Kaj imajo slovenski avtorji pomembnega in zanimivega povedati nacionalnemu in mednarodnemu občinstvu? in
2. Kakšne in katere knjige zanimajo današnje (predvsem mlade) bralce, da ne bodo brali iz dolžnosti, ampak iz veselja in užitka? Da se ne bodo ozirali nazaj (*look backward*), ali jih kdo opazuje, ampak gledali naprej (*look forward*), ker želijo izvedeti nekaj zanimivega in vznemirljivega.

V prihodnjih letih, vsaj do leta 2026 se ne bodo uredile geopolitične in gospodarske težave v Vzhodni Evropi. Mogoče si je predstavljati, da se bodo ljudje močneje zanimali za odgovore na aktualna politična, družbena, znanstvena, ekonomska... vprašanja in da se bo na račun leposlovja povečala proizvodnja "stvarne literature". Slovenske založbe bi se morale pripraviti na to spremembo, JAK pa bi tudi morala imeti aktivnejšo vlogo pri subvencioniranju takšnih knjig. Ključna ugotovitev v zvezi z (ne)branjem je, da bodo dobre knjige večinoma našle bralce, slabe pa ne.

^[1] Po starem Pravilniku se je za KN namenjal 25% od sredstev za nakup knjig v knjižnicah, zdaj "v višini 28 % od sredstev, ki jih ministrstvo, pristojno za kulturo, namenja splošnim knjižnicam za podporo usklajenemu razvoju knjižnične dejavnosti v proračunskem obdobju, na katero se nanaša izvajanje knjižničnega nadomestila.

^[2] O tem govori zlasti prof. dr. Mihael Kovač, ki je tudi dal pobudo za posebni problemski sklop na prireditvah v času častnega gostovanja Slovenije na frankfurtskem knjižnem sejmu 2023.

^[3] *Novo, celovito raziskovalno-arhivsko paradigmo je razvila in tudi že empirično preizkusila projektna skupina pod vodstvom izr. prof. dr. Urške Perenič ob raziskovanju opusa Borisa Pahorja, ki je deloma že shranjen v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.*

^[4] *Sejem v Bologni je 4-dnevni dogodek, namenjen izključno strokovni javnosti, sejem obišče okoli 30.000 ljudi. V šestih sejemskih halah se predstavlja več kot 1.400 razstavljalcev iz 80 držav sveta, v sklopu sejma pa se zgodi več kot 600 dogodkov; ob tem o sejmu poroča več kot 800 novinarjev iz 40 držav sveta.*

^[5] <https://www.ibbyitalia.it/trieste-citta-ospite-del-congresso-internazionale-ibby-2024/>

^[6] *Sejem obišče okoli 1.500 bibliotekarjev z vsega sveta, v Bologni z ožjo okolico pa je kar 25 knjižnic.*

^[7] <https://www.nova-gorica.si/EPK/qo-2025-/>

^[8] *Podrobnejša tematizacija digitalizacije je nastala ob pripravah za častno gostovanje Slovenije na Frankfurtškem knjižnem sejmu leta 2023; tekst o tem je ob kritičnih pripomba izr. prof. dr. Urške Perenič (Univerza v Ljubljani), izr. prof. dr. Jonatana Vinklerja (Univerza na Primorskem), dr. Ines Vodopivec (NUK v Ljubljani), prof. dr. Igorja Saksida (Univerza v Ljubljani) in Gregorja Kite (Iskraemeco, Kranj) pripravil prof. ddr. Igor Grdina (ZRC SAZU, Alma Mater Europaea).*

^[9] *Uradni list RS, št. 112/07, 40/12 – ZUJF in 63/13.*

^[10] *Direktiva Sveta 92/100/EGS z dne 19. novembra 1992 o pravici dajanja v najem in pravici posojanja ter o določenih pravicah, sorodnih avtorski, na področju intelektualne lastnine (UL L št. 346 z dne 27. 11. 1992, str. 61), zadnjič spremenjeno z Direktivo 2006/115/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 12. decembra 2006 o pravici dajanja v najem in pravici posojanja ter o določenih pravicah, sorodnih avtorski, na področju intelektualne lastnine (UL L št. 376 z dne 27. 12. 2006, str. 28).*

^[11] *Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 68/08, 110/13, 56/15, 63/16 – ZKUASP in 59/19.*

^[12] *Uradni list RS, št. 38/16 in 1/17 – popr.*